

Odnos Josipa Broza Tita prema Hrvatskom proljeću

Jakopović, Andrej

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:381283>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Studij Hrvatskog jezika i književnosti i Povijesti

Andrej Jakopović

Odnos Josipa Broza Tita prema Hrvatskom proljeću

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2021.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Osijek
Studij Hrvatskog jezika i književnosti i Povijesti

Andrej Jakopović

Odnos Josipa Broza Tita prema Hrvatskom proljeću

Diplomski rad

Humanističke znanosti, povijest, hrvatska i svjetska moderna i suvremena
povijest

Mentorica: doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 11. rujna 2021.

 Andrej Jovanović, 012222 3375

Sažetak

Vladavina Josipa Broza Tita tijekom 60-ih godina 20. stoljeća bila je nestabilna zbog sve većeg nezadovoljstva među narodom. Glavni problem je bio ekonomski jer su se razvijene republike poput Slovenije i Hrvatske iskorištavale u korist slabije razvijenih republika poput Makedonije, BiH i Srbije. Osim toga, problem je bio i u jeziku jer je velik dio hrvatskih jezikoslovaca, znanstvenika i političara smatrao kako se hrvatski književni jezik potire u korist unitarističkog hrvatsko-srpskog jezika. Ponovno su počele bujati velikosrpske težnje kojima je na putu stajao Josip Broz Tito s planom o konfederaciji. Zbog toga je Tito trebao protutežu sve jačem srpskom nacionalizmu, a rješenje je pronašao u mladom partijskom rukovodstvu Hrvatske koje se počelo snažno odupirati srpskim pretenzijama. No nije računao da će taj sukob prerasti u hrvatski narodni pokret poznat pod nazivom *Hrvatsko proljeće* ili *maspok*. Jedan od najvažnijih događaja u modernoj hrvatskoj povijesti bila je X. sjednica CK SKH na kojoj se hrvatsko partijsko rukovodstvo javno suprotstavilo jačanju unitarizma i centralizma. Osim toga, zalagali su se za „politiku čistih računa“, odnosno bolju raspodjelu državnog novca. Potaknuti liberalizacijom 60-ih godina, hrvatskom partijskom rukovodstvu pridružili su se i studenti koji su iskazivali snažnu podršku. Postupno je hrvatski narodni pokret jačao čime se povećavao i pritisak na Josipa Broza Tita da nešto poduzme povodom toga. Mlado hrvatsko partijsko rukovodstvo nije se dalo zastrašiti te su žestoko branili svoje interese pred oporbom i pred Titom koji ih je dugo podržavao. Nažalost, politički i međunarodni pritisak bio je prejak te se Tito morao odlučiti na uskratnu potpore hrvatskom partijskom rukovodstvu. Ostavkama Savke Dabčević-Kučar, Mike Tripala i ostalih važnih političara završeno je Hrvatsko proljeće te su uslijedili politički progoni i montirani sudski procesi.

Ključne riječi: *Josip Broz Tito, Hrvatsko proljeće, maspok, hrvatski nacionalni pokret, Jugoslavija*

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Ključni događaji uoči Hrvatskog proljeća	3
3. Kriza u parijskom vrhu Jugoslavije	7
4. X. sjednica CK SKH – početak Hrvatskog proljeća	10
5. Događaji neposredno nakon X. sjednice CK SKH	14
6. Tijek hrvatskog nacionalnog pokreta.....	17
6.1. Studentski pokret	19
6.2. XVII. sjednica Predsjedništva SKJ.....	20
6.3. Zaoštavanje odnosa	23
6.4. Sjeća hrvatskog partijskog rukovodstva u Karađorđevu 1971. godine	27
7. Uhićenja, progoni i montirani sudski procesi	32
8. Zaključak.....	34
9. Literatura.....	36

1. Uvod

Cilj ovog rada je istražiti odnos između Josipa Broza Tita i Hrvatskog proljeća; odnosno utvrditi kako je, uz njegovu pomoć, došlo do narodnog pokreta kojem se pridružio širok broj ljudi; od studenata, emigracije i radnika. Osim toga, cilj je utvrditi kakav je bio njegov odnos s hrvatskim partijskim rukovodstvom koje je postalo vođa samog pokreta. U centru interesa je ličnost Josipa Broza Tita koji je od iskazivanja pune potpore hrvatskom partijskom rukovodstvu polako mijenjao stranu da bi na kraju okrenuo leđa proljećarima, svojim dugogodišnjim suradnicima, koji su u njega imali potpuno povjerenje. Interes ovog rada obuhvaćaju i najvažnije odluke Josipa Broza Tita koje su bitno utjecale na rasplet događaja. U radu su navedeni čimbenici i osobe koje su najviše utjecali na njegove odluke.

U prvom poglavlju *Ključni događaji uoči Hrvatskog proljeća* tematizirano je stanje netom prije Hrvatskog proljeća kako bi se čitatelja uvelo u temu i kako bi se prikazalo gospodarsko, ekonomsko i političko stanje u Jugoslaviji 60-ih godina 20. stoljeća. To poglavlje je vrlo bitno jer su se tada dogodile određene promjene u Jugoslaviji koje će izravno utjecati na razvoj i tijek Hrvatskog proljeća. Također, to razdoblje bitno je i za Josipa Broza Tita koji se tada nalazi u nezavidnom položaju; pritisak na njegove odluke povećala je sovjetska okupacija Čehoslovačke te rast nacionalizma u Srbiji. Ponovno rađanje unitarističkih, centralističkih i velikosrpskih težnji rezultiralo je jačanjem nacionalizma u Hrvatskoj. Nacionalizam u Hrvatskoj bio je protuteža onome u Srbiji. U nastavku diplomskog rada tematizirana je i potreba Josipa Broza Tita za tom protutežom koja je održavala njegovu vlast.

U idućem poglavlju; *Kriza u parijskom vrhu Jugoslavije* tematizirana je afera Ranković koja je najviše utjecala na pojavu Hrvatskog proljeća jer je smjenom Aleksandra Rankovića omogućena postupna liberalizacija države. Također, u tom poglavlju opisan je način na koji se Josip Broz Tito izborio s tako jakom ličnosti kao što je bio Aleksandar Ranković. To je vrlo bitno za nastavak diplomskog rada jer nam to daje uvid kako se Josip Broz Tito borio s visokopozicioniranim članovima partije. Iako je bilo i drugih afera (Hebrang, Đilas itd.) koje su mogle poslužiti kao primjer, afera Ranković usko je povezana s temom ovog diplomskog rada te je njezin ishod izravno utjecao na Hrvatsko proljeće.

Zatim, poglavlje *X. sjednica CK SKH* tematizira novi smjer u kojem je krenula politika SK Hrvatske. Krajem 60-ih godina 20. stoljeća javlja se nova generacija mladih političara koji brzo napreduju zbog svoje angažiranosti u stranci. Zbog svoje angažiranosti i novog pogleda

na svijet i državu biti će u stalnom konfliktu sa starijim političarima koji su formirali tadašnju Jugoslaviju. Ti konflikti naposljetku su doveli do X. sjednice CK SKH na kojoj se po prvi put tako javno govorilo o stvarnim problemima koji su mučili Jugoslaviju. Važnost X. sjednice je u tome što je državnu politiku preselila na ulice jer je javno prenošena preko TV-a. Tako su sada i građani mogli izravno pratiti i sami interpretirati tijek i zaključke sjednice. Osim važnosti same sjednice, opisana je i uloga Josipa Broza Tita koji je u to vrijeme bio na Brijunima. O tijeku sjednice bio je vrlo dobro informiran te je na njegovu inicijativu izmijenjen zaključak što je dodatno pogoršalo odnose između Hrvatske i Srbije.

U poglavlju *Događaji neposredno nakon X. sjednice CK SKH* opisana je Brijunska sjednica na kojoj je hrvatsko partijsko rukovodstvo većinom bilo kritizirano. Reakcija Josipa Broza Tita nije bila niti pozitivna niti negativna što je omogućilo različita tumačenja. Na sveopće iznenađenje Josip Broz Tito ukazao je veliku podršku hrvatskom partijskom rukovodstvu u hotelu *Ambasador*. Pohvalio je govor Savke Dabčević-Kučar te je bilo jasno da potpuno podupire stavove i zaključke iznesene na X. sjednici. Hrvatski nacionalni pokret sve se više počeo širiti i jačati, a vođe tog pokreta; Savka Dabčević-Kučar i Miko Tripalo bili su sve popularniji među narodom i imali su potporu većine znanstvenih i kulturnih institucija u Hrvatskoj.

Tijek hrvatskog nacionalnog pokreta - U ovom poglavlju opisana su spletkarenja koja su bila usmjerena protiv hrvatskog partijskog rukovodstva s ciljem dezinformiranja i diskreditiranja. Tematiziran je i studentski pokret koji je imao značajan utjecaj na tijek Hrvatskog proljeća. Osim studentskog pokreta, na tijek Hrvatskog proljeća imao je i međunarodni utjecaj. Tijekom XVII. sjednice Predsjedništva SKJ telefonom je intervenirao Leonid Brežnjev koji je Titu nudio vojnu pomoć. To je zaoštrilo odnose između Tita i hrvatskog partijskog rukovodstva jer su stvari izmicale kontroli. Hrvatsko partijsko rukovodstvo polako je gubilo potporu Josipa Broza Tita, ali i vlastitih članova te su se unutar stranke formirale dvije frakcije. Tito se na kraju morao ograditi od proljećara te je uslijedila je sječa hrvatskog partijskog rukovodstva u Karođorđevu (prosinac 1971. godine).

U idućem poglavlju - *Uhićenja, progoni i montirani sudski procesi* tematizirano je nasilno gušenje Hrvatskog proljeća što je rezultiralo stotinama uhićenih, zabranjivanjem pojedinih listova i protjerivanjem dugogodišnjih članova iz Partije.

2. Ključni događaji uoči Hrvatskog proljeća

Da bismo bolje razumjeli razvoj događaja tijekom Hrvatskog proljeća, valja opisati njihovu pozadinu te naglasiti presudne događaje koji su prethodili maspoku. To je bitno jer središnja figura ovog diplomskog rada – Josip Broz Tito tada donosi odluke koje će bitno utjecati na strukturu partijskog vrha Jugoslavije, ali i na brzo širenje nacionalnog pokreta.

Komunizam kao ideologija zasniva se na utopijskoj ideji o podjeli društva na klase koje nemaju privatnog vlasništva, nego se kolektivno raspolaže sredstvima u državi što bi trebalo osigurati jednakost. Najveći problem Jugoslavije kao komunističke države bilo je to što je šest nacija trebalo živjeti pod „zajedničkim krovom“. Očiti problemi bili su pitanje jezika i pisma, ali to je riješeno tako što su priznata četiri službena jezika; hrvatski, srpski, slovenski i makedonski te oba pisma; latinica i ćirilica. Federalizam je trebao zadovoljiti potrebe naroda za vlastitom suverennošću. Sve to u nadi da će se jednoga dana nacionalno pitanje moći zanemariti te da neće postojati Hrvatili ili Srbi već samo Jugoslaveni.

Josip Broz Tito 1952. godine u intervjuu je izjavio da bi volio doživjeti dan kada će „naših pet naroda“ postati jedna jugoslavenska nacija. Tito je znao da će to „stapanje“ više naroda u jedan trajati mnogo vremena, odnosno više generacija sve dok se ne zaboravi ili prisilno potisne povijest pojedinačnih nacija te dok se ne poprimi kolektivna povijest i sjećanje. Josip Broz Tito nikada nije negirao postojanje više nacija unutar Jugoslavije te nije imao namjeru prisilno stvoriti jedinstvenu jugoslavensku naciju, nego je pustio vremenu da učini svoje. Osnovna načela Jugoslavije bili su jednakost, pravo na samoodređenje i federalizam te je ideja o jedinstvenoj jugoslavenskoj naciji za sada bila odbačena. Ono što nije bilo odbačeno – ideja o jedinstvenoj socijalističkoj jugoslavenskoj svijesti koja je bila snažno propagirana te je omogućila je razna tumačenja o nacijama.¹

Samoupravljanje je jedno od načela koje je uvedeno kasnije te je vrlo bitno jer sada odlučivati mogu institucije, odnosno oni koji te poslove obavljaju, a koji služe njihovim interesima. Godine 1963. samoupravljanje je uvedeno u zdravstvu i školstvu. Cilj je bio decentralizirati sustav te omogućiti veću ulogu poduzeća, općina i republika. To je prethodilo gospodarskoj reformi 1965. godine uz pomoć koje se Jugoslavija željela jače uključiti u europsku trgovinu. Nakon sukoba s Informbiroom 1948. Jugoslavija se polako okreće prema

¹ Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, Školska knjiga, Zagreb, 2006., str. 340-343.

Zapadu na gospodarskom i ekonomskom planu. Uvodio se kapitalistički način poslovanja bez privatnog vlasništva gdje bi društvo i državu povezivalo načelo dohotka i profita baš kao i u zapadnim zemljama. Ukinuti su investicijski fondovi te je kapital prenesen na banke i poduzeća koja su postala neovisna.² Cijene je trebalo određivati tržište te se država u pravilu ne bi trebala nikako uplitati. Za Jugoslaviju je to bio ogroman korak kojim je modernizirano gospodarstvo zbog čega je rastao prihod po stanovniku.³ No javio se novi problem koji je tipičan za kapitalističke države - društvena raslojenost. Nastajale su velike razlike između zaostalih seoskih sredina i razvijenih gradova u kojima su se otvarala poduzeća i banke. Osim toga, pojavljivale su se očite razlike i između samih republika pa tako najveći gospodarski uzlet doživljavaju Slovenija i Hrvatska dok Srbija i Makedonija zaostaju zbog velikih nerazvijenih područja. Takva razlika među republikama rezultirala je još većim netrpeljivostima između pojedinih nacija.⁴

Nacionalno pitanje u javnosti prvi put se pojavilo 1958. godine u Sloveniji kada su radnici rudnika u Trbovlju obustavili rad te objavili štrajk. Problem je bio što je narod Slovenije smatrao da su u neravnopravnom položaju u odnosu na ostale republike zbog načina kako se raspoređivao državni novac. Problem nije bio samo u Sloveniji već se saznalo da sveukupni razvoj ide na štetu pojedinih republika. Što se tiče Hrvatske od 1953. do 1959. godine jugoslavensko gospodarstvo poraslo je za 202, 8 % dok je u Hrvatskoj poraslo za samo 19 %. Od 1947. do 1952. po investicijama Hrvatska je sudjelovala sa 26 %, ali je između 1952. i 1958. godine ta brojka pala na 22 %. Bilo je očito da novac koji je završavao u Beogradu bio najčešće ulagan u nerazvijena područja Srbije pod izlikom da treba poticati razvoj zaostalih područja čime bi se ujednačio gospodarski razvoj pojedinih republika.⁵

Osim što se po republikama loše raspoređivao novac za ulaganja, u Hrvatskoj, ali i ostalim republikama, bili su neravnomjerno raspoređeni i državni dužnosnici po nacionalnoj strukturi. Članovi Saveza komunista Jugoslavije i Saveza komunista Hrvatske⁶ te tijela savezne administracije nisu bili u skladu sa strukturom stanovništva. Na rukovodećim mjestima u Hrvatskoj prevladavali su Srbi iako su na tom prostoru bili manjina što se tiče nacionalne

² Šajnović, Luka, *Gospodarska pozadina Hrvatskog proljeća: Zajedničko nastupanje hrvatskog političkog rukovodstva i suvremenog tiska*, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, Odsjek za Povijest, Zagreb, 2019. str. 30, 31.

³ Tripalo, Miko, *Hrvatsko proljeće*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2001. str. 24.

⁴ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 333, 334.

⁵ *Isto*, str. 343, 350.

⁶ U nastavku SKJ i SKH.

strukture.⁷ To se pokušavalo opravdati tako što je bilo više Srba prvoboraca koji su se borili u ratu na pobjedničkoj strani i time imaju veće pravo na aktivno sudjelovanje u politici i državnoj upravi.⁸ Prevlast Srba na vodećim funkcijama u cijeloj Jugoslaviji najviše je dolazila do izražaja u Jugoslavenskoj narodnoj armiji (JNA) gdje su većinom prevladavali srpski časnici i zapovjednici. Osim toga, u JNA postojalo je pravilo da se zapovijeda na srpskohrvatskom jeziku iz čega se moglo zaključiti da srpski i hrvatski jezik imaju viši status od makedonskog i slovenskog.⁹

Do velikih razmirica dolazi kada uredništvo *Letopisa Matice srpske* iz Novoga Sada potiče "anketu o pitanjima srpskohrvatskoga jezika i pravopisa" u rujnu 1953. godine. Anketa je trebala poslužiti za stvaranje jedinstvenog jezika, pravopisa i terminologije. Nakon ankete uslijedio je Novosadski sastanak koji je organiziran krajem 1954. godine. Zaključeno je kako je jezik Hrvata, Srba i Crnogoraca jedan jezik te da se u nazivu jezika u službenoj upotrebi mora istaknuti oba njegova dijela (i hrvatski i srpski), da su ravnopravna oba izgovora (ijekavski i ekavski) i oba pisma (latinica i ćirilica). Neki hrvatski jezikoslovci bili su nezadovoljni objavljenim rječnicima i pravopisima te novim nazivima za zajednički jezik koji su 1963. godine ušli u ustav SFRJ – hrvatskosrpski odnosno srpskohrvatski. Iako su tehnički oba jezika bila ravnopravna, srpski književni jezik i ekavica bili su dominantni. Na taj se način hrvatski jezik našao u ugroženom i potlačenom položaju. Kao odgovor na Novosadski dogovor 1967. godine hrvatski jezikoslovci objavili su *Deklaraciju o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika* u kojoj su iznijeli svoje negativne stavove o Novosadskom dogovoru. Hrvati su željeli bolji položaj unutar Jugoslaviji u svim sferama života pa tako i na jezičnom planu. Odgovor sa srpske strane bilo je optuživanje za nacionalizam i zahtijevanje strogih kazni potpisnicima Deklaracije.¹⁰

Tijekom šezdesetih godina u Jugoslaviji se znatno povećao broj studenata koji su sada na raspolaganju imali sve više stipendija te je to jedan od razloga zašto je studiranje postajalo sve popularnije. Upravo studenti će odigrati jednu od najvažnijih uloga prije, ali i tijekom

⁷ Goldstein, Ivo, *Hrvatska 1918 – 2008.*, Europapress holding : Novi Liber, Zagreb, 2008., str. 539, 540.

⁸ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 355.

⁹ Artuković, Mato, *Presude hrvatskim intelektualcima 1972. U: Hrvatska i hrvatsko proljeće 1971 – zbornik radova*, Matica hrvatska, Zagreb, 2017. str. 217.

¹⁰ Bogdanović, Dajana, *Jezična politika u drugoj polovici 20. stoljeća*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku, Pula, 2016. str. 26;

Goldstein, Ivo, *Kontroverze hrvatske povijesti 20. stoljeća*, Profil knjiga, Zagreb, 2019., str. 187, 188;

Šentija, Josip, *Što je zapravo bilo hrvatsko proljeće. U: Hrvatsko proljeće 40 godina poslije* (Urednik: Tvrtko Jakovina), Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo : Filozofski fakultet : Fakultet političkih znanosti : Pravni fakultet, Zagreb, 2012. str. 9, 10.

Hrvatskog proljeća jer su zbog znanja i iskustava stečenih tijekom obrazovanja i lakše razmjene informacija uvidjeli loše strane komunizma.¹¹ Uz to, bili su mladi, aktivni te nisu imali što izgubiti, za razliku od radnika koji su se često bojali za svoje poslove i obitelji. Tijekom šezdesetih godina javljaju se jasne kritike jugoslavenskog komunističkog sustava utjelovljenom u časopisu *Praxis* u kojem su se autori zalagali za komunistički sustav, samo ne onako kako se to provodilo u Jugoslaviji. Osim toga, u časopisu su bili tematizirane suvremene filozofske rasprave inozemnih filozofa koji su također najčešće podupirali marksističko učenje.¹²

Glavna tematika *Praxisa* bili su nezaposlenost i socijalne razlike što su ljudi rado čitali. Još jedan poticaj studentima za negodovanje bio je porast broja nezaposlenih visokoobrazovanih ljudi za koje u to vrijeme jednostavno nije bilo posla u Jugoslaviji. Osim toga, studenti su primijetili da se Jugoslavija odmiče od izvornih marksističkih učenja te da se komunizam, partija i društvo sve više približava Zapadu. Godine 1968. započinju štrajk u kojem pozivaju da se Jugoslavija vrati izvornim vrijednostima komunizma. Iz toga možemo zaključiti da studenti nisu bili za promjenu vlasti, nego za njezino poboljšanje. Borili su se za svoja prava – bolji smještaj, prehranu i obrazovanje, ali često su se bunili i protiv nejednakosti, nezaposlenosti i korupcije. Za partijske dužnosnike studenti su bili ozbiljan problem koji je lako mogao prijeći u nemire ili revoluciju. Najveći strah partije bio je uključivanje radnika u štrajkove što bi značilo obustavu rada i zahtijevanje određenih promjena. Sredinom šezdesetih godina studenti prosvjeduju i u mnogim drugim državama svijeta pa se tako u SAD-u javljaju studentski pokreti protiv Vijetnamskog rata kojima su se pridružili i europski studenti.¹³ Studentski pokret koji je u Jugoslaviji započeo 1968. godine brzo je izmakao kontroli te je Josip Broz Tito znao da mora intervenirati. Zbog toga se studentima javno obratio putem TV prijenosa. U tom javljanju priznao je studentske težnje, ali je zaključio da rješavanje tih problema moraju ostaviti za članove Partije te pozvao na smirivanje i usmjeravanje pažnje prema učenju i polaganju ispita. Još jednom Tito je i u ovoj ozbiljnoj situaciji pokazao vodstvo te je preusmjerio pažnju studenata s pravih problema. Rješenje je bilo učinkovito, ali kratkotrajno te ćemo u nastavku diplomskog rada vidjeti kako će studenti ponovno napraviti još ozbiljniji problem partiji i kako će Tito na to odgovoriti.¹⁴

¹¹ Mihaljević, Josip, *Liberalizacija 1960-ih godina – podloga hrvatskog proljeća*. U: *Hrvatska i hrvatsko proljeće 1971 – zbornik radova*, Matica hrvatska, Zagreb, 2017. str. 265-268.

¹² <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=50018> (15.7.2021.)

¹³ I. Goldstein, *Hrvatska 1918 – 2008.*, str. 534.

¹⁴ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 371-373.

3. Kriza u parijskom vrhu Jugoslavije

Hrvatska, Slovenija i Makedonija pružale su sve veći otpor prema srpskom centralizmu i unitarizmu. Gospodarski, ekonomski i jezični čimbenici koji su do sada navedeni polako su počeli rasplamsavati nacionalizam unutar pojedinih republika. Dio srpskog partijskog vrha smatrao je da Srbija previše popušta Hrvatima i Slovencima te da zanemaruje vlastite interese. Jedan od glavnih interesa Srbije koji zapravo nikada nije prestao okupirati srpske političare, ali i narod bila je velika Srbija koja bi nastala upravo na najveću štetu Hrvata.

Aleksandar Ranković, čelni čovjek tajne policije i predviđeni nasljednik Josipa Broza Tita, podupirao je Srbe koji su bili orijentirani prema centralizmu i unitarizmu te je zbog dobrih političkih veza imao veliku moć i ugled. Od 1937. godine vodio je kadrovsku politiku te je bio dobro upućen u rad Partije. Bio je jedan od osnivača OZN-e odnosno UDB-e¹⁵ koja je tijekom 50-ih i 60-ih godina, upravo zahvaljujući Rankoviću, stekla ogromnu moć i strahopoštovanje. Ranković je postao kulturna ličnost koja se poistovjećivala s radom tajne policije. Tito je znao da raste moć Aleksandra Rankovića oko kojeg su se okupili mnogi visokopozicionirani političari i članovi JNA. U početku se nije želio izravno miješati u suprotstavljene strane, ali je uvidio da ne može dopustiti jačanje Rankovića jer se počeo bojati za vlastiti položaj.¹⁶ Jedan od važnih događaja u povijesti Jugoslavije bilo je Titovo davanje potpore Edvardu Kardelju kako bi sačuvao Jugoslaviju i vlastiti položaj. Pritisak na državno-partijski vrh sve više je rastao te se znalo da netko od sukobljenih strana mora intervenirati. S obzirom da je Ranković bio duboko ukorijenjen u jugoslavensku politiku, Tito je znao da ga se neće tako lako riješiti te da za njegovo uklanjanje treba imati dobre argumente koji bi bili koliko-toliko prihvaćeni s obje strane.¹⁷

Kako bi uspio maknuti Rankovića, Josip Broz Tito odlučio je pod povećalo staviti UDB-u kako bi pronašao nepravilnosti čime bi imao jasan povod da smijeni Rankovića. Zaključke te istrage Tito je iznio na sjednici Izvršnog komiteta CK SKJ gdje je otkrio da su mnogi državni i partijski dužnosnici bili prisluškivani uključujući njega i njegovu suprugu. Ta vijest zaprepastila je nazočne te je Tito najavio daljnju istragu koju će provoditi zasebna komisija. Ta komisija je na IV. Sjednici CK SKJ održanoj 1. srpnja 1966. godine na Brijunima podnijela

¹⁵ Odjeljenje za zaštitu naroda, a kasnije Uprava državne bezbednosti - sigurnosno-obavještajna tajna policija koja je djelovala na prostoru Jugoslavije, ali i u inozemstvu.

¹⁶ Matković, Hrvoje, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, Zagreb, 1999. str. 228.

¹⁷ Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999. str. 489-491.

izvještaj u kojem stoji da je Udba pokušala kontrolirati cjelokupni društveni život, državne dužnosnike i samog predsjednika države. Uslijedila je reorganizacija UDB-e koja sada dobiva novo ime – Služba države sigurnosti (SDS). Osim toga, SDS morala se prilagoditi sustavu samoupravljanja te više nije mogla biti iznad države. To je značilo da SDS sada nema niti približno tolike ovlasti kao što je prije imala UDB-a. Pad Aleksandra Rankovića potresao je državu; u Hrvatskoj se njegov pad slavio dok Srbi nikako nisu bili zadovoljni tom odlukom. Unatoč nezadovoljstvu, nisu ništa mogli poduzeti jer su prijetili politički progoni i montirani sudski procesi. Josip Broz Tito uspješno se riješio rastućeg srpskog hegemonizma koji je prijetio njegovom položaju i Jugoslaviji. Ovo je jedan od najbitnijih primjera Titove manipulacije partijskim vrhom čime je stabilizirao svoju vlast, ali je otvorio vrata daljnjem bujanju nacionalizma.¹⁸

Nakon pada Rankovića dolazi do određene liberalizacije države; građani su sada mogli slobodnije govoriti, razmjenjivati različite ideje te se općenito slobodnije kretati. Sve češće su se kritizirali centralizam, birokratizam i sve ostale mane komunističkog režima. Još jednom, Jugoslavija se približila Zapadu zbog jačanja demokratizma i slabljenja centralističkog sustava. Osim slobodnijeg načina života, u cijeloj državi raste životni standard građana; u Jugoslaviji jača turizam, sve se više počinje uvoditi popularna kultura u svakodnevni život te je zbog tehnološkog napretka lakša razmjena informacija.¹⁹

Afera Ranković potresla je partijski vrh Jugoslavije 1966. godine te je na svojevrsan način uzrokovala lančanu reakciju koja je dovela do Hrvatskog proljeća. Uklanjanje Rankovića za Josipa Broza Tita bio je težak potez jer je znao da će zbog toga srpska strana biti jako nezadovoljna zbog čega će im morati udovoljavati raznim ustupcima. Unatoč tome što je Ranković bio prijatelj Titu i njegovoj vladavini, on je prvenstveno bio odan Partiji i vjeran suborac Josipa Broza Tita. Kao kulturna ličnost tajne policije, Ranković je dobro služio Titu te ga je mogao upozoriti na nezadovoljstva i spletkarenja u najvišim redovima Partije. Osim Rankovića, Tito se najviše oslanjao i na generala Ivana Gošnjaka koji mu je bio također vrlo vjeran saveznik u redovima JNA. Dobro razvijena tajna policija i čelni čovjek narodne armije osiguravali su Titu gotovo pa neometanu vladavinu. Padom Rankovića ta vladavina se narušava jer počinje bujati srpski nacionalizam i pretenzije. Kako bi udovoljio Srbima nakon 1966. godine, Tito je dao mnoge ustupke; na Rankovićevo mjesto potpredsjednika SFRJ izabran je Koča Popović dok je Milentije Popović dobio mjesto predsjednika Savezne skupštine. Mijalko

¹⁸ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 360-364.

¹⁹ I. Goldstein, *Kontroverze hrvatske povijesti 20. stoljeća*, str. 185, 186.

Todorović izabran je za sekretara IK CK SKJ te je Srbija uz to dobila još dva mjesta u Predsjedništvu SKJ. Osim političkih funkcija Srbija je dobila ustupke i na ekonomskom planu što je rezultiralo još većim ulaganjima u srpsko gospodarstvo. Unatoč svim tim ustupcima rukovodstvo Srbije nije bilo zadovoljno zato što su znali da ti ustupci ništa ne vrijede ukoliko nemaju svog čovjeka koji će jednoga dana zamijeniti Tita kao što je to trebao učiniti Ranković.²⁰

Ovako Koča Popović 1968. godine piše o Titu: „...u središtu naših vlastitih htijenja, razumnosti i poštenja vreba otrovan pauk, star, ali opak, blagoglagoljiv ali surov, tobože čio, a proždrljiv, korozivan i truo, tobože blag, a sebičan i bezdušan, od vlasti i starosti...ocijeđeni, starac, kojeg se preraslo, bez obzira što se šepuri i skakuće – hoće biti glavni glumac u svemu...”²¹

Dio srpskog rukovodstva smatralo je da Tito koči razvoj Srbije i Jugoslavije te su počeli aktivno djelovati protiv njega kako bi mu smanjili vlast i utjecaj nad ostatkom države. Padom Rankovića Tito je osigurao da obavještajne službe budu pod njegovim nadzorom te je vrlo dobro znao što smjeraju srpski političari.²² Za borbu protiv sve jačeg srpskog nacionalizma Tito se odlučio stvoriti opoziciju uz pomoć hrvatskog parijskog rukovodstva. Znao je da više ne može tako lako smjenjivati srpske rukovodioce jer bi to samo rezultiralo otvorenom pobunom protiv njega.

²⁰ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 559, 560.

²¹ *Isto*, str. 561.

²² *Isto*, str. 561.

4. X. sjednica CK SKH – početak Hrvatskog proljeća

Krajem 60-ih godina 20. stoljeća u jugoslavenskom društvu i politici stvara se jaz između nove generacije školovanih i visokoobrazovanih mladih ljudi i starih, konzervativnih ljudi koji su prihvatili komunizam kao jedini mogući smjer. Mladi ljudi koji nisu iskusili strahote rata stvaraju nove poglede na društvo i državu te se često ne slažu sa smjerom u kojem ide Jugoslavija. Posljedica toga je već spomenuto „pozapadnjivanje“ koje se odrazilo u svim sferama života pa tako i u politici te slabljenje državne policije zbog pada Rankovića. Mladi ljudi koji u to vrijeme ulaze u politiku ne dijele ista stajališta kao prvoborci koji su oblikovanju države sudjeluju više od dvadeset godina. Ti mladi ljudi nisu toliko indoktrinirani i ne prepoznaju autoritet na isti način kao oni „stariji“. Zbog toga, mlađi političari su često postavljali neugodna pitanja ili dirali u tabu teme koje nitko nije usudio dirati.²³ Za razliku od starijih političara koji su prošli rat, tešku indoktrinaciju i cenzuru zbog čega su često gubili sve što su imali, nova generacija političara pod utjecajem liberalizacije 60-ih godina, zalaže se za reorganizaciju i novi smjer Jugoslavije.²⁴ Nova generacija političara dolazi u isto vrijeme u svim republikama; Marko Nikezić, Latinka Perović, Mirko Tepavac, Krste Crvenkovski, Miloslaveski, Stane Kavčić, Savka Dabčević-Kučar, Miko Tripalo itd.²⁵ Savka Dabčević-Kučar, jedna od najvažnijih ličnosti Hrvatskog proljeća navodi:

„...iako smo prihvaćali hijerarhijsku organizaciju stranke i demokratski centralizam, nismo bili previše poslušni, jer taj antiintelektualni i antikarakterni stav nikome od nas nije odgovarao. Svi smo radije, umjesto dotad uobičajena slušanja "onih gore", osluškivali što misle, govore i predlažu "oni dolje". Nismo se smatrali imenovanima od onih gore, nego biranima od onih dolje.“²⁶

Nova generacija političara bila je zainteresirana za ravnopravnost republika, demokratizaciju partije i društva te ekonomski razvoj koji bi bio utemeljen na samoupravljanju i privatnom vlasništvu. U Hrvatskoj su u to vrijeme na visoke položaje u politici došli Savka Dabčević-Kučar koja je postala predsjednica CK SKH, Miko Tripalo – tajnik izvršnog komiteta

²³ Kriste, Petar, *Nekoliko teza o hrvatskom proljeću*. U: *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije*, Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo : Filozofski fakultet : Fakultet političkih znanosti : Pravni fakultet, Zagreb, 2012. str. 46, 47.

²⁴ Dragosavac, Dušan, *Zbivanja i svjedočenja: razgovore vodio Stevo Ostojić*, Globus, Zagreb, 1985. str. 25, 26.

²⁵ H. Matković, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, str. 231;

Dabčević-Kučar, Savka, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, Interpublic, Zagreb, 1997. str. 103.

²⁶ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 105.

CK SKH, Ivan Šibl, Pero Pirker, Dragutin Haramija i Srećko Bijelić.²⁷ Oni su se zalagali za potpunu suverenost i ravnopravnost Hrvatske unutar Jugoslavije koju i dalje žele zadržati, ali uz određene gospodarske, ekonomske i državno-pravne izmjene. Na gospodarskom planu žele da se Hrvatska ne iskorištava na račun drugih republika; drugim riječima - žele politiku „čistih računa“ kako bi se znalo kuda ide državni novac. Najveći problem u to vrijeme bio je novac hrvatskih državljana koji su radili u inozemstvu i koji su taj novac u stranoj valuti (devize) ulagali u hrvatske banke. Unatoč tome što su devize zaradili Hrvati i što su ga uplatili u hrvatske banke, taj novac najčešće je završavao u Beogradu, odnosno u Srbiji te se ondje i trošio. Osim toga, po uzoru na Zapad mladi hrvatski političari žele veću autonomiju poduzeća koja bi postala potpuno neovisna od države.²⁸

Josip Broz Tito je u hrvatskom partijskom vrhu pronašao upravo ono što je trebao – opoziciju koja bi trebala djelovati kao protuteža srpskim pretenzijama i njihovom jačanju. Tito je tako otvoreno počeo podupirati S. Dabčević-Kučar, Tripala te ostatak parijskog vrha Hrvatske u njihovim zalaganima za promjenom ustava i položaja republika.²⁹ Tito se u početku zalagao za federalizam odnosno za jačanje republika, ali do određene mjere da se te republike ne bi slučajno previše osamostalile i time ugrozile jedinstvo Jugoslavije. Kako su godine prolazile postalo je jasno da se Jugoslavija neće moći održati na životu uz pomoć federalizma ili ideologije, već samo ako su republike i narodi ravnopravni. Edvard Kardelj bio je zagovornik konfederacije čime se daje puno veći stupanj autonomije republikama, nego što je to slučaj u federaciji. Konfederacija je bilo jedino moguće rješenje da Jugoslavija ostane cijela te se Tito s godina orijentirao u tom smjeru jačajući pojedine republike. Veliki problem bila je Srbija koja se protivila reformama federacije te se sve više osamostaljivala čime je jačala i ideja o Velikoj Srbiji.³⁰ Titu je centralizam više odgovarao zbog naravi njegovog diktatorskog položaja, no znao je da se ne može previše oslanjati na Srbe kao najmnogoljudniji narod Jugoslavije i Beograd kao centar moći. Previše oslanjanje na Srbe značilo je njihovo jačanje zbog čega bi mogli postati prijetnja njegovom položaju.³¹ Upravo to se događa krajem 60-ih godina zbog čega Tito traži saveznike među Hrvatima, ali i ostalim republikama koje su se zanimale za bolju raspodjelu moći i novca. Tito je morao u isto vrijeme balansirati centralizam koji je

²⁷ I. Goldstein, *Kontroverze hrvatske povijesti 20. stoljeća*, str. 188.

²⁸ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 116;
D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 571.

²⁹ P. Kriste, *Nekoliko teza o hrvatskom proljeću*, str. 46.

³⁰ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 577-580;
H. Matković, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, str. 234.

³¹ Dabčević-Kučar, *Savka, 71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, Interpublic, Zagreb, 1997. str. 866.

omogućavao njegovu neograničenu vlast te ravnopravnost republika i politiku samoupravljanja kao temelj budućeg razvitka države.

„Igrao je neprekidno na održavanju ravnoteže vlasti; u toj je igri bio, ako ne uvijek pokretač, a ono uvijek arbitar; uvijek je budno pratio interesno sukobljene strane, ne dopuštajući im otvoreno demokratsko sučeljavanje, puštajući na površinu tek onoliko koliko se njemu osobno činilo korisnim...Zapravo moglo bi se reći da je konflikte rabio kao sredstvo svoje vlasti.“³²

Savka Dabčević-Kučar u svom djelu odlično opisuje kako se Tito odnosio prema protivnicima, ali i prema saveznicima kod kojih je neprestano gledao vlastitu korist i potrebu za samoodržanjem. S. Dabčević-Kučar tako opisuje kako je Tito često pretjerano dramatizirao, odnosno glumio kako bi dobio ono što mu je bilo potrebno. Opisuje i kako je Tito vješto manipulirao ljudima huškajući dotad nezavađene političare jedne protiv drugih, sve u svoju korist. Radio je po izreci „drži svog prijatelja blizu, a neprijatelja još bliže“ pa je tako pomno vodio računa o svojim neprijateljima te ih je rijetko upozoravao na poteze koje će povući.³³

Krajem 60-ih godina odnose između Srbije i Hrvatske još jače zaoštavaju srpski mediji koji prenose kako nacionalizam u Hrvatskoj snažno buja te da se ponovno rađaju tekovine NDH i ustaštva protiv kojih su se krvavo borili. Glavni krivci bili su mladi hrvatski političari koji su prikazivani kao realna opasnost za Jugoslaviju. Po hrvatskim političarima, institucijama, časopisima i novinama najsnažnije je „udario“ Miloš Žanko, član CK SKH. On je objavio niz članaka u novinama *Borba* u kojima je optuživao je Hrvate za nacionalizam s ciljem diskreditiranja težnji hrvatskih političara.³⁴ Sukob je bio očit i nitko ga nije mogao ignorirati uključujući i Josipa Broza Tita koji je o tome nasamo razgovarao sa Savkom Dabčević-Kučar. U tom razgovoru Tito je uz pomoć svoje obavještajne službe otkrio da se protiv hrvatskog rukovodstva sprema zavjera s ciljem svrgavanja s vlasti.³⁵ Na poticaj Tita hrvatsko rukovodstvo spremalo je izraziti svoje mišljenje na Žankove članke i navode srpskih medija tijekom Desete sjednice CK SKH. Tito je S. Dabčević-Kučar i ostatku hrvatskog rukovodstva indirektno, ali namjerno dao „zeleno svijetlo“ za sukob sa svima koji su podupirali unitarizam i centralizam čime je centar pozornosti sa sebe prenio na Hrvate. Nešto kasnije, mjesec dana prije desete

³² S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 851.

³³ *Isto*, str. 852.

³⁴ M. Artuković, *Presude hrvatskim intelektualcima 1972.*, str. 216.

³⁵ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 124, 125.

sjednice CK SKH Tito je dao jasnu i otvorenu podršku rukovodstvu hrvatske partije rekavši da ne smiju dozvoliti tako ponašanje.³⁶

Jedna od bitnih stavki bila je ta što se po prvi puta sjednica CK SKH prenosila uživo putem televizije. Građani su sada mogli sami čuti o čemu se pričalo i tako na neki način sudjelovati u toj raspravi. Unatoč tome što je svatko mogao gledati i slušati sjednicu, malo tko ju je zapravo mogao razumjeti zbog kompliciranog partijskog jezika kojeg je Savka Dabčević-Kučar opisala kao metajezik koji su mogli razumjeti samo oni koji su se bavili politikom.³⁷ Deseta sjednica CK SKH održana je 15, 16. i 17. siječnja 1970. godine. Glavi dio referata na sjednici iznijela je Savka Dabčević-Kučar koja se, kao što je bilo dogovoreno s ostatkom rukovodstva i Titom, najviše orijentirala na pitanja nacionalizma, unitarizma te ekonomskog iskorištavanja Hrvatske.³⁸ Također, posebno se osvrnula na Miloša Žanka za kojeg navodi da je dio kampanje protiv hrvatskog rukovodstva u namjeri da ga se smijeni. Osim toga, navodi kako je na pogrešan način (objavom članka u novinama) započeo raspravu koja se mogla riješiti na bolji i politički korektniji način. Žanko se branio da nema ništa protiv hrvatskog partijskog vodstva te da ga nije pokušavao svrgnuti.³⁹ Savka Dabčević-Kučar negira porast nacionalizma, nego navodi da je samo agresivniji i glasniji te da je veći problem unitarizam. Tvrdi da je Hrvatska opljačkana te se kapital akumulira isključivo u Srbiji dok su Hrvati zanemareni i nemaju ravnopravan položaj. Tito nije bio prisutan na sjednici, nego je u to vrijeme bio na Brijunima gdje je i dalje lako mogao pratiti prijenos uživo. Nekoliko puta je kontaktirao hrvatsko rukovodstvo da iz prve ruke čuje novosti i stanje. Osim toga, savjetovao je hrvatsko rukovodstvo da Miloš Žanko ne bude isključen iz Partije nego samo iz CK jer je to dovoljna kazna. Bio je upućen u govor S. Dabčević-Kučar u zaključku sjednice gdje je na vlastitu inicijativu dodao dio gdje treba osuditi „ne samo Žanka, već i one koji stoje iza njega“. Deseta sjednica završila je jednoglasnom odlukom o osudi Miloša Žanka koji je na inicijativu Tita isključen iz CK.⁴⁰ Nitko se nije usudio braniti Žanka te je ostatak trodnevne sjednice uglavnom proveo sam.⁴¹ Deseta sjednica CK SKH bila je izrazito važna za hrvatsku, ali i jugoslavensku povijest jer su na takvoj sjednici, službeno, po prvi put načeta prava pitanja i problemi koji muče cijelu Jugoslaviju – pitanja centralizma, unitarizma i neravnopravnosti. Josip Broz Tito nije želio spriječiti ovaj sukob već

³⁶ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 129.

³⁷ *Isto*, str. 77.

³⁸ M. Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, str. 131-134.

³⁹ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 145-148.

⁴⁰ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 564-568.

⁴¹ Bermanac, Nikola, *Hrvatsko proljeće*, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, Zagreb, 2018. str. 6.

ga je dapače inicirao podupirući hrvatsko rukovodstvo protiv Miloša Žanka. Kao što Savka Dabčević-Kučar navodi; „Tito je konflikte iskorištavao kao sredstvo svoje vlasti, nije ih smirivao nego ih je često iskorištavao da bi ojačao svoj položaj.“⁴²

5. Događaji neposredno nakon X. sjednice CK SKH

U Hrvatskoj su zaključci X. sjednice CK SKH dočekani s oduševljenjem što od strane političara i od strane naroda jer se po prvi put raspravljalo o konkretnim temama koje zanima narod. Očekivano, zaključci X. sjednice nisu bili dobro prihvaćeni u Srbiji jer je srpska strana bila poražena. Negativne reakcije stizale su iz vrha JNA; Tito je ipak stao na stranu mladih političara koji su još uvijek imali njegovu potpunu podršku. Iako Tito nije želio zanemariti svoje generale, znao je da se može osloniti na vlastiti kult ličnosti i hijerarhiju zbog kojih je njegova riječ bila zadnja. Nekoliko dana nakon X. sjednice, održana je sjednica Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ na Brijunima gdje se raspravljalo o vanjskoj i unutarnjoj politici Jugoslavije. Tada se članovi nisu mogli dotaknuti unutarnje politike jer je Tito žurio na inozemno putovanje po zemljama Afrike, stoga je nastavak sjednice predviđen za dva mjeseca.⁴³ Nakon sjednice, Savka Dabčević-Kučar i Mitja Ribičić (predsjednik Saveznog izvršnog vijeća Jugoslavije) osobno su razgovarali s Titom kako bi mu prenijeli najbitnije informacije o X. sjednici. S. Dabčević-Kučar je izjavila da je sjednica izazvala velika zanimanja, dok je Ribičić nesigurno nastupio, vjerojatno zbog toga što nije znao kakva će biti Titova reakcija. Na toj kratkoj sjednici Tito je uglavnom bio šutljiv, ali se moglo protumačiti da odobrava zaključke sjednice.⁴⁴ Dok je Tito dva mjeseca boravio u inozemstvu, hrvatsko partijsko vodstvo javno je objašnjavalo svoja stajališta i zaključke X. sjednice. U tisku nije bilo pretjeranih reakcija izuzevši potporu Milošu Žanku koji je u beogradskom tisku bio slavljen zbog toga što je pao kao prva žrtva hrvatskog nacionalizma.⁴⁵

Brijunska sjednica nastavljena je od 16. do 18. ožujka 1970. godine te se među ostalim temama raspravljalo i o X. sjednici. Tito je odmah dao do znanja kako mu prigovaraju da stoji iza jedne republike te kako on misli da se ti događaji previše dramatiziraju. Nakon njega, svoje

⁴² S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 851.

⁴³ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 572, 573.

⁴⁴ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 156, 157.

⁴⁵ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 573.

mišljenje su izrazili ostali članovi; Stane Dolanc i Krste Crvenkovski isticali su pozitivne strane X. sjednice. Za razliku od njih, Cvijetin Mijatović i Edvard Kardelj bili su vrlo oštri prema zaključcima. Edvard Kardelj isticao je da se partijski vrh Hrvatske nametnuo kao „lider“ čime su se počeli izdizati iznad drugih republika. Osim toga, naglasio je da ga je takva metoda sukobljavanja podsjetila na staljinistička vremena. Tito je imao završnu riječ te je pohvalio raspravu jer se otvoreno govorilo o krizi i problemima koji muče Jugoslaviju. Kao i prošli put nije otvoreno niti hvalio niti kritizirao X. sjednicu te se postavio kao arbitar koji je iznad tog sukoba te je nastojao pomiriti i pohvaliti obje nesuglašene strane na Brijunskoj sjednici. Tito se složio sa zaključcima Kardelja i S. Dabčević-Kučar što je hrvatsko partijsko vodstvo prihvatilo kao uspjeh i dopuštenje da nastave istim putem.⁴⁶ Iako je Tito pohvalio hrvatski partijski vrh, na službenom stenogramu taj dio bio je izostavljen. To je bilo vrlo bitno jer se Titov zaključak slao u sve jugoslavenske organizacije koje su time mogle dobiti dojam kako Tito ne podržava X. sjednicu. Da stvar još bude gora, Branko Borojević, sekretar SK u JNA poslao je u armijske partijske organizacije i Kardeljevu završnu riječ čime se u JNA vjerojatno stekao dojam da se Tito, ali i većinski dio partijske organizacije ne slaže sa zaključcima X. sjednice CK SKH.⁴⁷ Hrvatski partijski vrh zahtijevao je Titov odgovor stoji li on iza toga da se njegov pozitivan zaključak X. sjednice izbacila sa stenograma na što su dobili negativan odgovor. Savka Dabčević-Kučar izrazila je svoje negodovanje prema Titu što je taj važan dio izbačen iz stenograma te je nadodala da hrvatski partijski vrh ne želi stvarati aferu.⁴⁸ Nikada se nije doznalo je li Tito namjerno izbacio pozitivan komentar na X. sjednicu ili je netko aktivno pokušavao stvoriti dojam da se Tito ne slaže sa zaključcima hrvatskog rukovodstva. S obzirom na daljnji razvoj događaja može se zaključiti da Tito uistinu nije znao da je dio njegovog komentara izbrisan čime se pokušava diskreditirati hrvatsko partijsko rukovodstvo.

Da bi raščistio sumnje Tito je javno podržao hrvatski partijski vrh na privatnoj večeri u opatijskom hotelu *Ambasador* 2. svibnja 1970. godine. U svom govoru osvrnuo se na zaključke X. sjednice CK SKH te je pohvalio govor Savke Dabčević-Kučar;

„Htio bih da kažem nešto o vašoj X. sjednici. Nema što da prigovorim i slažem se s vašim X. plenumom. Dobro je što ste na X. plenumu bili okrenuti prema Vašim unutarnjim problemima. X. sjednica bila je konstruktivna. Vi ste se dobro postavili prema pojavama raznih nacionalizama i niste dopustili da vam oni nameću kojekakve tuđe ideje...Ja se s izlaganjem

⁴⁶ M. Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, str. 135-138.

⁴⁷ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 438.

⁴⁸ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 173.

drugarice Savke slažem. Ona je odlično govorila...Sad govore da sam ja protiv X. sjednice. Ja nikad nisam porekao ono što mislim o X. sjednici, ni na jednom mjesto i to nije istina...Ja ću vam dati podršku kad god treba. Vi znate, ja sam Hrvat iz Hrvatskoga zagorja, iz srca Hrvatske, pa ipak, kad vam bude trebalo, ja ću vam dati podršku...“⁴⁹

U proljeće 1970. godine hrvatski nacionalni pokret se sve više počeo širiti i jačati, a vođe tog pokreta; Savka Dabčević-Kučar i Miko Tripalo bili su sve popularniji među narodom. CK SKH svakodnevno je informirao javnost o bitnim društvenim problemima koji se tiču ekonomije, nejednakosti, jezika i gospodarstva. Tada je CK SKH imao potporu većine znanstvenih i kulturnih institucija u Hrvatskoj poput Matice hrvatske, Društva književnika, Sveučilišta, novina, vjesnika itd. Početkom 1971. godine Matica hrvatska i Sveučilište, osim znanstvenog rada, sve više su počeli i politički djelovati. Matica hrvatska je krajem 1970. godine negirala da se svojim radom upliće u državnu politiku, ali je svojim intenzivnim kulturnim radom izravno utjecala na razvoj događaja i brzinu širenja hrvatskog nacionalnog pokreta. Do kraja 1971. godine povećala je svoje članstvo s oko 2000 na 40 000 članova otvarajući nove ogranke, listove i glasila. Osjećao se veliki društveni demokratski napredak što nikako nije išlo na ruku Kardelju i Titu koji su u to vrijeme željeli napraviti reformu federacije. Problem je bio što bi narod i prihvatio takvu reformu, ali konfederacija nije nudila rješenje za razvoj samoupravljanja koji je sve više trebao ići prema privatnom vlasništvu.⁵⁰

Stvari su još više izmakle kontroli kada su se politički aktivirali i studenti koji su osjetili zanos hrvatskog nacionalnog pokreta. Krajem 1970. godine nastaje studentski pokret koji je svoje osnove imao na ne tako davnim studentskim nemirima 1968. godine kada je Tito riješio stvar jednostavnim razgovorom, odnosno obraćanjem studentima. U nastavku diplomskog rada vidjet ćemo kako je studentski pokret utjecao na smjer hrvatskog nacionalnog pokreta te na odluke Josipa Broza Tita.

⁴⁹ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 174-175.

⁵⁰ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 582-584.

6. Tijek hrvatskog nacionalnog pokreta

Zbog rastućeg nacionalizma u svim republikama, a posebno u Hrvatskoj i Srbiji, sve je teže bilo provesti reformu federacije. Ipak, rijetki su bili oni koji su svoju državu vidjeli bez granica Jugoslavije, stoga je reforma federacije prihvaćena u svim republikama. Iako su Srbi, pod vodstvom Marka Nikezića i Latinke Perović, prihvatili reformu, dio Saveza komunista Srbije nije odustajao od centralizma, hegemonizma i velikosrpskih ideja. To je zaključio i hrvatski parijski vrh protiv kojeg su i dalje djelovali srpski mediji i političari.

„Iako je tadašnje srpsko vodstvo prihvaćalo ustavne promjene, u Srbiji je dobro organiziran oštar velikosrpski otpor promjenama, s vrlo glasnom, djelotvornom opozicijom koja je smatrala da promjene lišavaju Srbiju sna o velikoj Srbiji.“⁵¹

Protiv hrvatskog parijskog vrha nisu djelovali samo mediji i političari nego čak i Služba državne sigurnosti (SDS) koju su većinom sačinjavali Srbi. Tako je tijekom rutinskog praćenja političke emigracije došla „informacija“ da Branko Jelić, ustaški emigrant koji je djelovao u Njemačkoj, ima kontakte s hrvatskim parijskim vrhom.⁵² Saznalo se još da hrvatski parijski vrh planira izdvojiti Hrvatsku iz Jugoslavije te staviti ju pod zaštitu SSSR-a koji je želio pomorske vojne baze na Jadranu. Iako je teorija bila apsurdna, nije se odbacila zbog toga što je u to vrijeme u Hrvatskoj bujao nacionalizam te je postojala velika opasnost od eskaliranja. Hrvatsko partijsko vodstvo zaključilo je da se radi o podmetanju i pokušaju diskreditiranja te su zahtijevali istragu. Smatrali su da bi bilo najpametnije Josipu Brozu Titu osobno izraziti zabrinutost, dokazati svoju nevinost i opravdati svoje postupke. Tito je primio Savku Dabčević-Kučar, Peru Pirkera i Mika Tripala u svojoj kući u Beogradu gdje je na razgovoru još bio prisutan i general Ivan Mišković. S. Dabčević-Kučar opisuje kako je Tito bio vrlo ozbiljan te se nije šalio kao inače. Titov zaključak bio je da se osnuje istražna komisija na čelu sa Stanetom Dolancom koji je bio član Izvršnog biroa Predsjedništva SKJ. Svoje zaključke komisija je iznijela 23. ožujka 1971. godine na sjednici IB-a i Predsjedništva CK SKJ. Komisija je utvrdila da je postojala neprijateljska kampanja protiv hrvatskog rukovodstva s ciljem dezinformiranja i diskreditiranja. Unatoč novootkrivenim informacijama, nije se saznalo tko je kriv i tko je inicirao tu kampanju. Predsjedništvo SKJ zatražilo je da se slučaj ne publicira, ali na inzistiranje Bakarića i Izvršnog komiteta, CK SKH prekršio je taj dogovor.⁵³ Hrvatski partijski vrh

⁵¹ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 554.

⁵² P. Kriste, *Nekoliko teza o hrvatskom proljeću*, str. 52.

⁵³ M. Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, str. 176.

informirao je javnost o zavjeri koja se kovala protiv njih što je još više zategnulo već narušene odnose između Hrvatske i Srbije. Srpski mediji dramtizirali su stanje; hrvatski partijski vrh optuživali su za kršenje discipline zbog dogovora oko nepubliciranja zaključaka istražne komisije. Time se željelo stvoriti privid da se Hrvatima ne može vjerovati jer rade na svoju ruku čime stvaraju međusobno nepovjerenje.⁵⁴

Unatoč srpskoj propagandi, sada je bilo i dokazano da se protiv hrvatskog partijskog vrha vodi dobro organizirana kampanja. No, nije se kampanja vodila samo protiv njih nego i protiv Tita koji je namjerno krivo informiran od strane svoje sigurnosno-obavještajne službe. Osim toga, svaki ispad u Hrvatskoj se napuhivao te su gotovo pa uvijek izvještavane lažne informacije i kriva tumačenja koja su bila usmjerena protiv Hrvata. Svatko je Tita želio okrenuti na svoju stranu bilo to svojim povjerenjem ili lažnim informacijama. Savka Dabčević-Kučar piše da u to vrijeme raste i njegova sumnjičavost u svoje podanike, ali i u one koji su mu uvijek bili vjerni.⁵⁵

Još jedan pokušaj manipulacije informacijama, što je dovelo do širenja straha među stanovništvom, bila je vijest koju je primio Josip Broz Tito sredinom 1971. godine da Srbi u Hrvatskoj stražare po selima jer se boje hrvatskih napada. Širila se vijest da se priprema pokolj na Srbe zbog čega su se uznemirili Srbi u Hrvatskoj, koji su uglavnom bili smješteni oko Gline, Vojnića, Benkovca, Kistanja, Obrovca, Knina, Srba, Lapca, Udbine, Korenice, Požege, Podravske Slatine, Belog Manastira, Bjelovara, Karlovca. Tito je u listopadu 1971. godine, odmah nakon završetka vojne vježbe *Sloboda 71*, opovrgnuo istinitost tih priča čime je još jednom spriječen pokušaj srpskog manipuliranja istinom.⁵⁶

⁵⁴ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 586-589;
Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 445-446;
S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 499, 500, 525.

⁵⁵ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 498;
S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 861.

⁵⁶ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 446, 447;
S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 339.

6.1. Studentski pokret

Potaknuti liberalizacijom 60-ih godina i razvojem sveučilišta, mladi ljudi se sve više počinju uključivati u politiku. U isto vrijeme sve veći politički utjecaj počinju imati i kulturne institucije poput Matice hrvatske u kojoj studenti traže potporu. Studentski pokret, koji je usko povezan s hrvatskim proljećem, započeo je 1970. godine izborom Ivana Zvonimira Čička za studenta prorektora Sveučilišta u Zagrebu. Njegov konkurent bio je Damir Grubiša koji je imao potporu Partije i medija te zbog toga nije mogao otvoreno govoriti o problemima u državi kao što je to mogao Čičak. Još jedna od promjena dogodila se u travnju 1971. godine kada Dražen Budiša dolazi na čelo zagrebačkih studenata dok je Ante Paradžik izabran za vođu organizacije studenata Hrvatske.⁵⁷ Novo studentsko vodstvo, potaknuto X. sjednicom CK SKH nije se bojalo govoriti o trenutnim problemima u državi. Tako su se zalagali za beskompromisna rješenja, odnosno željeli su riješiti goruća pitanja poput deviza i jezika. Osim toga, prepoznavali su prijetnju unitarizma i centralizma protiv kojih su se također borili.⁵⁸ Kao i hrvatsko partijsko rukovodstvo, oni žele samo poboljšanja i promjene u državi, ali ne traže, barem ne javno, rušenje komunizma ili promjenu vlasti. Tomu ide u prilog i miting koji je održan 12. svibnja 1971. godine na kojem se okupilo preko 1000 studenata. Zahtijevali su sljedeće ustavne amandmane: da Tito bude izabran za doživotnog predsjednika SFRJ, da devize ostanu u onim republikama koje ih zarađuju, da se obuka u JNA obavlja na jeziku republike u kojoj se jedinice nalaze, da se ime države promijeni u Savez jugoslavenskih socijalističkih samoupravnih republika i da glavni grad bude Novi Beograd.⁵⁹ Na prvom mjestu i dalje je bio Tito kojem su uskratili potporu tek nakon smjene Savke Dabčević-Kučar i Pere Pirker. Iako je hrvatsko partijsko rukovodstvo podupiralo mlade da aktivnije sudjeluju u političkom životu, nisu očekivali ovakvu radikalizaciju i porast potpore vođama studentskog pokreta. Studentske demonstracije bile su bitan čimbenik u zaoštavanju odnosa između Josipa Broza Tita i hrvatskog partijskog rukovodstva. Nakon što su se studentske demonstracije otele nadzoru, na Tita je vršen još veći pritisak da okonča Hrvatsko proljeće. Toga je bilo svjesno i hrvatsko partijsko rukovodstvo koje je apeliralo da se studentske demonstracije smire, no to je bilo bezuspješno te je postalo jasno da CK SKH nije imalo kontrolu u svom glavnom gradu.

⁵⁷ N. Bermanac, *Hrvatsko proljeće*, str. 25.

⁵⁸ M. Artuković, *Presude hrvatskim intelektualcima 1972.*, str. 219, 220.

⁵⁹ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 584, 585;

Papuga, Darijan, *Montirani sudski procesi nakon sloma Hrvatskog proljeća*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Odjel za povijest, Zagreb, 2017. str. 12, 13.

Savka Dabčević-Kučar u svom djelu piše o pokušaju sprječavanja studentskog štrajka prije sastanka u Karađorđevu (30. prosinca 1971.): „Na taj sastanak u Karađorđevo željeli smo doći bez hipoteke studentskog štrajka“. Iz citata je vidljivo kako im je taj štrajk postao veliki teret kojeg su se željeli riješiti prije sastanaka s Titom. To je bio posljednji pokušaj da Titu dokažu kako i dalje imaju kontrolu nad Republikom, no pokušaj je bio bezuspješan. Špekulira o tome kako je možda netko iz pozadine „vukao konce“ da bi se štrajk studenata nastavio što bi onda bio odličan argument oporbi. Zaključuje da studentski štrajk nije bio ni uzrok ni povod njihovim opozivima jer su njihovi protivnici već imali dovoljno argumenata; „Da nije bilo štrajka, bili bi izmislili što drugo.“⁶⁰

Studenti su potporu, osim u CK SKH i Matici hrvatskoj, tražili i u sindikatima radnika.⁶¹ Željeli su da im se radnici priključe u njihovim zahtjevima što bi dovelo do obustave rada. Toga se bojao Josip Broz Tito koji je znao da ne smije dozvoliti priključivanje radnika, odnosno šireg stanovništva u štrajk jer bi tada, vrlo vjerojatno, morao dati ustupke Hrvatima što bi na kraju rezultiralo bujanjem nacionalizma u ostalim republikama.

6.2. XVII. sjednica Predsjedništva SKJ

Zbog sve veće opće uznemirenosti i pritiska, Tito je odlučio ubrzati proces ustavnih amandmana koji su trebali osigurati uvođenje konfederacije.⁶² Smatrao je da bi to ublažilo krizu u kojoj se trenutno nalazila Jugoslavija te je sazvao XVII. sjednicu proširenog sastava Predsjedništva SKJ na Brijunima od 28. do 30. travnja 1971. godine. Nekoliko dana prije sjednice Savka Dabčević-Kučar i Pero Pirker odlaze u Ljubljano na razgovor s Edvardom Kardeljom. Cilj im je bio „smekšati“ Kardelja jer su znali koliki utjecaj ima na Tita. Također su znali da to neće biti lak zadatak jer je Kardelj od prije imao formirano mišljenje o X. sjednici CK SKH i cijelom hrvatskom partijskom vodstvu. Smatrao je da imaju prevelike zahtjeve te da destabiliziraju cijelu Jugoslaviju. Kada su došli na taj neformalni sastanak shvatili su da neće ništa postići jer je Kardelj bio bijesan te im je govorio da odustanu od svojih zahtjeva. Govorio je da će ih trebati maknuti sa političke scene zajedno s Nikezićem u Srbiji. S. Dabčević-Kučar

⁶⁰ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 901.

⁶¹ N. Bermanac, *Hrvatsko proljeće*, str. 28.

⁶² I. Goldstein, *Hrvatska 1918 – 2008.*, str. 545.

i Pirker tada su zaključili da su se Kardelj i Tito već unaprijed odlučili na smjenu hrvatskog i srpskog partijskog rukovodstva.⁶³

Dan prije sjednice Miko Tripalo, koji je tada već bio na Brijunima, upozorava S. Dabčević-Kučar i Pirkeru da Tito hoće razgovarati s njima prije početka same sjednice. Osim toga, upozorava ih da je stanje vrlo napeto te da su svi oštro protiv hrvatskog rukovodstva. Oni shvaćaju da im je razgovor s Titom jedina šansa da promjene njegovo mišljenje, ali su polagali male nade u to jer su pretpostavljali da je sve već unaprijed dogovoreno. U svom djelu Savka Dabčević-Kučar opisuje kako je teкао razgovor; navodi kako su „zaigrali na sve ili ništa“ te da je bilo vrlo napeto jer su Titu dali mnogo argumenata u svoju korist. S. Dabčević-Kučar zaključila je da su tada promijenili njegovo mišljenje jakim argumentima i igrajući na njegove osjećaje hrvatstva.⁶⁴

„Ništa mu nova nismo otkrili. Možda je nova bila ona žestina i odlučnost, upornost kojom smo (i inače) branili naša stajališta i spremnost da se čak do kraja sukobimo s njim! Ali, kakvi god da su povodi bili, Tito je odlučio da nas taj put ne opozove, da to odgodi, pa je pokušaj naše političke likvidacije privremeno propao!“⁶⁵

XVII. sjednicu Predsjedništva SKJ otvorio je Tito izjavivši da „nikada nije bio toliko zabrinut kao danas“ čime je želio izraziti svoj strah od građanskog rata i raspada Jugoslavije. Prijetio je Armijom koja je bila zadnja slamka spasa, ali svakako opcija koju je ozbiljno razmatrao.

„JNA nema samo zadatak da brani teritorijalni integritet naše zemlje. Zadatak naše armije je da štiti naš socijalizam, ako vidimo da je u opasnosti i ako ga nije moguće zaštititi drugim sredstvima.“⁶⁶

Osim toga, govorio je kako u SK ponovno treba uspostaviti disciplinu i demokratičnost te da što prije treba provesti ustavne amandmane. Savka Dabčević-Kučar imala je izrazito dugo izlaganje u kojem se osvrnula na optužbe za jačanje hrvatskog nacionalizma kojeg je osudila kao i unitarizam. Nastojala je zadovoljiti obje strane – ne previše kritizirati hrvatski nacionalni pokret, ali opet osuditi ispade i jačanje nacionalizma te osuditi unitarizam i centralizam kako bi

⁶³ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 548, 549;
D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 589.

⁶⁴ *Isto*, str. 549;
Isto, str. 589.

⁶⁵ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 554.

⁶⁶ I. Goldstein, *Hrvatska 1918 – 2008.*, str. 547.

ukazala na prave probleme koji muče Jugoslaviju. Slovenci su izrazili svoje negodovanje prema Hrvatima; Janez Kocijančič, predsjednik Centralnog komiteta Narodne omladine Jugoslavije (CK NOJ-a), izjavio je da ne valja ako se Hrvati i Srbi međusobno svađaju niti ako se međusobno dogovore jer bi to išlo na štetu drugih republika. Problemi se događaju i u samom vrhu CK SKH kada se u drugom dijelu sjednice Bakarić nije želio javiti za riječ čime bi podupro ostatak hrvatskog partijskog vodstva. Time je signalizirao svoje odvajanje od hrvatskog rukovodstva jer je procijenio da je opasnost prevelika te se priključio Kardelju.⁶⁷ Neočekivana drama odvila se treći dan sjednice kada je Tito primio hitan poziv zbog čega se sjednica morala i prekinuti. Kada se, nakon određenog vremena, vratio u dvoranu prenio je vijest da ga je nazvao Leonid Brežnjev, generalni sekretar KP SSSR-a koji je budno pratio stanje na Balkanu te je nudio „pomoć“ ukoliko je to bilo potrebno.⁶⁸

„Tito nam dakle priopćuje, kako ga je Brežnjev pitao što se to događa u Jugoslaviji, i kako mu je ponudio svoju pomoć! Kako su "silno zabrinuti za situaciju u Jugoslaviji". Kako ga je upozorio na to da su u "Jugoslaviji ugroženi temelji socijalizma i jedinstvene države". Da je spominjao "dubčekovštinu" (naslušali smo je se tih dana). Kaže kako je Brežnjeva uvjerio da mi "vladamo situacijom", da nemaju razloga za zabrinutost i kako nama "nikakva pomoć ne treba"“⁶⁹

U dvorani, je zavladao strah jer je, ne tako davne 1968. godine, SSSR okupirao Čehoslovačku zbog sličnih razloga. Tito, a i ostali njegovi suradnici koji su ga podupirali upravo su se toga i bojali jer su znali kako je tada prošla Čehoslovačka, ali i Mađarska 1956. godine.⁷⁰ Tijekom 60-ih godina Česi i Slovaci postajali su sve nezadovoljniji s komunističkim režimom te su kao svojeg vođu izabrali Aleksandra Dubčeka koji je brzo stekao veliku popularnost. SSSR vođen Leonidom Brežnjevom to je uzeo kao znak kontrarevolucije što je dalo Crvenoj armiji povod da okupira Čehoslovačku. Sovjetska vojska potpomognuta ostalim državama Varšavskog pakta brzo je ugušila nemire koji su nakon sukoba prerasli u građanski rat. Posljedice su bile katastrofalne; više stotina ljudi je poginulo te su uslijedile masovne

⁶⁷ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 557;
M. Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, str. 178.

⁶⁸ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 447;
D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 590, 591.

⁶⁹ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 561.

⁷⁰ M. Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, str. 178.

emigracije u zapadnu Europu. SSSR je krvlju ugušio nacionalni pokret koji je imao velike sličnosti s onim u Jugoslaviji.⁷¹

Savka Dabčević-Kučar dvoumila se oko toga je li poziv Brežnjeva bio stvaran ili je to samo bio jedan od načina da Tito zastraši nazočne i tako uvede red, no zaključila je da je ipak opasnost od sovjetske intervencije bila stvarna.⁷² Miko Tripalo bio je siguran da je poziv bio stvaran jer je kasnije razgovarao s rukovodiocima tajne policije. Osim toga, kao dokaz navodi i iskaz Veljka Mićunovića (koji je tada bio ambasador u Moskvi) da je o tom razgovoru čuo od visokih sovjetskih dužnosnika, a ne od svoje vlade.⁷³

Nakon Brežnjevljevog poziva Predsjedništvo SKJ usvojilo je zaključke koji ponovno osuđuju nacionalizam i centralizam protiv kojih se treba boriti te da što prije treba reformirati federaciju. Na sveopće iznenađenje izostao je opoziv hrvatskog i srpskog partijskog vrha. Savka Dabčević-Kučar, svojim razgovorom s Titom netom prije sjednice i govorom na samoj sjednici, uspjela je uvjeriti Tita da zadrži hrvatsko partijsko rukovodstvo još neko vrijeme. S druge strane, Srbi su se spasili odbacivanjem centralizma i zalaganjem za reformu federacije. Tito je smatrao da će se nakon reforme federacije stanje u državi smiriti i stabilizirati zbog čega nije intervenirao smjenom hrvatskog i srpskog partijskog vodstva. Problem je bio i u tome što u to vrijeme još nije imao alternativu pojedincima koje bi smijenio. Razmatrao je i mogućnost sporazuma između Srbije i Hrvatske čime bi se postiglo smirivanje stanja, no protiv toga bio je Edvard Kardelj jer bi tada Hrvatska i Srbija imale prevlast na štetu Slovenije.⁷⁴

6.3. Zaoštravanje odnosa

XVII. sjednicu nije obilježio poziv Brežnjeva, nego i zahtjev koji je Josip Broz Tito uputio Savki Dabčević-Kučar u njihovom privatnom razgovoru. Naime, Tito je S. Dabčević-Kučar opisao i naznačio dramatičnost trenutnog stanja koje je samo pogoršao poziv Brežnjeva. Tito je od S. Dabčević-Kučar zahtijevao da se u svakoj republici uhiti nekoliko ključnih osoba kako bi se smirilo stanje. Na njezino retoričko pitanje „Koga bismo to trebali uhapsiti?“ Tito daje izravan odgovor s unaprijed smišljenim imenima „Petra Šegedina, Marka Veselicu, Dražena

⁷¹ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 525-527.

⁷² S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 562.

⁷³ M. Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, str. 181.

⁷⁴ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 593, 594.

Budišu, Ivana Zvonimira Čička i Šimu Đodana“.⁷⁵ S. Dabčević-Kučar je izrazila svoje negodovanje i nije odobrila taj postupak jer je znala da bi uhićeni ljudi bili nevinini te da bi tako izgubila potporu kolega i naroda iako bi možda spasila svoj položaj.

Nakon XVII. sjednice Tito je želio formirati novi državni vrh koji se slagao s reformom federacije. Kada je došao na red izbor predsjednika savezne vlade Tito je želio postaviti Marka Nikezića, Savku Dabčević-Kučar ili Mika Tripala, ali svi oni su ga odbili jer su znali da bi im to oslabilo položaj. Na kraju, za predsjednika savezne vlade, Tito je morao prihvatiti Džemala Bijedića, političara iz BiH. Ustavni amandmani koji su se odnosili na reformu federacije proglašeni su 30. lipnja 1971. godine nakon čega je uslijedilo formiranje ustava po konfederativnim načelima. U međuvremenu jača hrvatski narodni pokret i nezadovoljstvo Srbije koja je sve više protiv Hrvata i Tita čime se ugrožava sama reforma, ali i cijela država. Također, došlo je do podjele unutar CK SKH; Vladimir Bakarić odvojio se od ostatka partijskog vrha i počeo se zalagati za interese koji su bili bliži Titu i Kardelju. Smatrao je da treba stati na reformi federacije i ne zahtijevati previše kao što su to po njegovom mišljenju tražili S. Dabčević-Kučar i Tripalo.⁷⁶ Borba između tih frakcija unutar CK SKH vodila se u interpretaciji nacionalne povijesti, jugoslavenskog centralizma, privrednog sustava itd.⁷⁷

Tijekom 1971. godine hrvatski nacionalni pokret zajedno s hrvatskim proljećarima postajao je sve popularniji i sve je više izmicao kontroli. Narod je postajao svjestan da bi jednoga dana Hrvatska mogla biti samostalna država koju bi prihvatile zapadne zemlje i UN. Povodom 26. godišnjice oslobođenja Zagreba i 30. godišnjice ustanka u Hrvatskoj, 7. svibnja 1971. godine, na Trgu Republike u Zagrebu okupilo se 200 000 ljudi kako bi podržali govor Savke Dabčević-Kučar.⁷⁸ Još jedan način dezinformiranja Tita bio je da mu se daju nepotpune ili iskrivljene informacije pa su ga njegovi podanici upozorili da na tom mitingu nije bilo transparenta „Živio Tito!“ nego samo transparenti s natpisima „Savka-Miko“. Kasnije će Josip Broz Tito prigovoriti Savki kako se Hrvati više ne postrojavaju kada prolazi autocestom niti ga dočekuju pljeskom kada prolazi autom.⁷⁹

Iako je frakcija vođena Savkom Dabčević-Kučar tada još uvijek imala naklonost Josipa Broza Tita, njegova se potpora polako smanjivala. U lipnju 1971. godine u privatnom razgovoru između S. Dabčević-Kučar i Tita može se primijetiti jedan neprijateljski ton. S. Dabčević-Kučar

⁷⁵ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 563, 564.

⁷⁶ H. Matković, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, str. 234.

⁷⁷ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 596-599.

⁷⁸ I. Goldstein, *Hrvatska 1918 – 2008.*, str. 545.

⁷⁹ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 844.

je upozoravala Tita da ima nepotpune i netočne informacije te joj on odgovara da ne želi nikakav razgovor s njom. Kasnije toga dana, s Titom su razgovarali S. Dabčević-Kučar i Pirker kada je Tito ponovno zatražio uhićenja. Na meti su većinom bili studenti koji su svojim izjavama i zahtjevima privlačili sve više pozornosti. S. Dabčević-Kučar i Pirker bezuspješno su branili nevine studente, ali je Tito zahtijevao „glave“ kako bi smirio napeto stanje u državi. Tito je znao da to mora učiniti jer je pretpostavljao da neće biti mirnog rješenja, no želio je imati potporu hrvatskog partijskog rukovodstva.⁸⁰

Idući važan sastanak s Titom bio je 4. srpnja 1971. godine u Zagrebu. Tito je inzistirao da govori prvi što, prema pisanju Savke Dabčević-Kučar, nije bilo uobičajeno.⁸¹ Odmah je krenuo s analizom stanja u Hrvatskoj rekavši da je Hrvatska postala „ključni problem u zemlji što se tiče divljanja nacionalizma“.⁸² Zahtijevao je hitnu intervenciju hrvatskog rukovodstva: „Ja se više neću slagati ni s Vama, ni s nikim, tražim akciju, a tko to nije sposoban, nek ide s funkcije na kojoj se nalazi.“⁸³ Tito je sada na vrlo direktan način rekao da će smijeniti one koji ga ovaj put ne poslušaju. Izdao je vrlo jasnu naredbu da se stanje u državi smiri inače će morati intervenirati Armija. „Prije će Armija uvesti red, nego da Rusi ili neka druga armija pravi red. To vam garantujem.“⁸⁴ Nakon njega za riječ se javio Pero Pirker koji je brano hrvatske interese. On nije prihvatio Titove kritike, nego je dao suprotni zaključak od njega. Tito, a i svi nazočni vjerojatno su očekivali kako će zbog te oštre, jave kritike i prijetnje Armijom, hrvatski partijski vrh odustati od svojih težnji i konačno se slomiti pod pritiskom. Dogodilo se upravo suprotno, hrvatski partijski vrh je i dalje, još žješće branio svoje stavove te se nisu dali zastrašiti; „Tito nas može plašiti, ali ne i uplašiti.“⁸⁵ Čini se da je oštra ofenziva i ovog puta uspjela jer se Tito u zaključku ispričao ako je bio preoštar te je izjavio da mora razmisliti o svemu što je bilo rečeno.⁸⁶ Ipak, Savka Dabčević-Kučar zaključuje da na tom sastanku nisu pobijedili, nego su bili skoro pa poraženi; „...ali osjećamo (još ne znamo činjenice) kako se izvanredno težak Titov uteg sve više počinje naginjati na njihovu stranu.“⁸⁷

⁸⁰ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 1*, str. 654-657.

⁸¹ *Isto*, str. 660.

⁸² I. Goldstein, *Hrvatska 1918 – 2008.*, str. 546.

⁸³ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 661.

⁸⁴ *Isto*, str. 661.

⁸⁵ *Isto*, str. 663.

⁸⁶ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 600, 601;

D. Papuga, *Montirani sudski procesi nakon sloma Hrvatskog proljeća*, str. 14.

⁸⁷ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 658-665.

Idućeg dana, 5. srpnja, održavala se večera u Bregani koja je protekla u mirnom tonu; S. Dabčević-Kučar opisuje kako se Tito pravio kao da ništa nije ni bilo te da se šalio i konzumirao velike količine alkohola. Tada joj se privatno obratio, ali je pazio da nitko drugi ne čuje:⁸⁸

[Tito], Vi biste mogli stati tome na kraj, da hoćete, ali vi me ne želite slušati... [Savka] Ako vam mi nismo dobri, vi izaberite druge, ali mi ne možemo drugačije raditi nego što radimo. [Tito] Ne, ne bih to želio, jer vi to možete provesti ako samo hoćete... A radije bih s vama, nego bez vas, jer vi imate utjecaj na narod, ali nećete da me slušate!⁸⁹

Iz tog razgovora može se zaključiti da se Tito nije želio tako lako odreći hrvatskog partijskog rukovodstva. Još jednom je apelirao da riješe stanje u Hrvatskoj jer je znao da ga mogu riješiti samo ako hoće. Također je znao da hrvatsko partijsko rukovodstvo ima veliku potporu u narodu te bi mu to dobro došlo ukoliko bi udružili snage.

Krajem srpnja Gradski komitet SKH odlučio je iz Partije isključiti Marka Veselicu i Šimu Đodana koji su se negativno isticali zbog svojih izrazito nacionalističkih nastupa. Nakon toga malo se ublažio Titov, ali i opozicijski pritisak na hrvatsko partijsko vodstvo. Početkom rujna Tito je imao organiziran službeni posjet Hrvatskoj. Tek što je sletio na zagrebački aerodrom, dočekala ga je, uz himnu *Hej Slaveni* i *Lijepa naša*. Miko Tripalo u svom djelu piše kako im je zbog toga prigovoreno te je naređeno da vojna glazba ubuduće smije svirati samo himnu *Hej Slaveni*.⁹⁰ Titu u čast je u Zagrebu organiziran masovan doček gdje su i njega i hrvatsko partijsko rukovodstvo otvoreno slavili. Tito je bio oduševljen zbog čega je možda i splasnulo njegovo opće nezadovoljstvo. Tijekom rujna 1971. godine ponovno se činilo da Tito daje podršku Savki Dabčević-Kučar jer se slagao s argumentima hrvatskog partijskog vodstva te je na neki način kritizirao Bakarića – vođu druge frakcije unutar CK SKH. Također, na večeri u hotelu *Esplanade* 15. rujna, u svom govoru, otvoreno je izrazio oduševljenje trenutnim stanjem te je izrazio punu podršku hrvatskom partijskom rukovodstvu:⁹¹

„...Ja sam ovoga puta vidio da su zaista apsurdne kojekakve priče o Hrvatskoj – o tome da tu nema jedinstva, da narod drugačije misli, o tome da tu postoje i cvate veliki šovinizam, itd. To nije točno, ja sam to vidio svugdje gdje sam bio...Ja sam ovdje u Hrvatskoj dosta toga vidio i

⁸⁸ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 666.

⁸⁹ *Isto*, str. 667.

⁹⁰ M. Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, str. 190.

⁹¹ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 602-604.

naučio. Naime, drugi put ću znati, drugačije nego što sam to mogao do sada, kako da ocjenjujem razne vijesti i pričanja...“⁹²

Prisutni protivnici hrvatskog partijskog rukovodstva; Milka Planinc, Milutin Baltić, Vladimir Bakarić i Edvard Kardelj ostali su šokirani nakon Titove zdravice jer su već tada bili sigurni u svoju pobjedu.⁹³

U listopadu 1971. godine održana je vojna vježba *Sloboda 71* na Kordunu. Tito je tom vježbom želio pokazati Brežnjevima da njegova pomoć zaista nije potrebna, ali pošto je vježba održana u Hrvatskoj, želio je i Hrvatima pokazati svoju spremnost te na neki način zaprijetiti Armijom, ovog puta ne samo riječima.⁹⁴ Tito je bio zadovoljan vojnom izvedbom i tehničkom osposobljenošću. U svom govoru koji je održao pred političarima i časnicima rekao je da se treba boriti protiv nacionalizma te da treba jačati duh jedinstva. Osim toga, naglasio je da ima snažan oslonac u vojsci te da treba „utvrditi one koji rovare“. Nakon vojne vježbe Tito je bio na diplomatskoj turneji u okviru koje je otputovao u SAD, Kanadu i Veliku Britaniju.⁹⁵

6.4. Sjeća hrvatskog partijskog rukovodstva u Karađorđevu 1971. godine

„Karađorđevo nije bilo suđenje, nego proglašenje već donesene i dogovorene osude.“⁹⁶

Tijekom Titovog diplomatskog puta, a i nakon njegovog povratka u studenom 1971. godine, studentski nemiri i nacionalistički ispadi su izmakli kontroli te je intervencija bila neizbježna.⁹⁷ Uoči sastanka u Karađorđevu, Edvard Kardelj je 15. studenog u Zagrebu pozvao hrvatsko rukovodstvo na razgovor. Tom sastanku su prisustvovali su Vladimir Bakarić, Jakov Blažević, Savka Dabčević-Kučar, Miko Tripalo, Pero Pirker i Dragutin Haramija. Kardelj je izrazio zabrinutost što Savez komunista gubi pozicije u društvu; prestao je biti organizator pokreta masa. Osim toga, u Savezu komunista nema jedinstva u osnovnim koncepcijama, zbog čega nastaju otvoreni sukobi. Izjavio je: „Nacionalizam u Hrvatskoj je dječja igra naspram onoga u Srbiji“. Kardelj se najviše bojava srpskog centralizma i unitarizma te je znao da su Srbi

⁹² S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 682, 683.

⁹³ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 448.

⁹⁴ I. Goldstein, *Hrvatska 1918 – 2008.*, str. 546, 547.

⁹⁵ Vrhunec, Marko, *Šest godina s Titom : (1967-1973) : pogled s vrha i izbliza*, Nakladni zavod Globus ; Rijeka : "Adamić", Zagreb, 2001. str. 197-200.

⁹⁶ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 902.

⁹⁷ D. Dragosavac, *Zbivanja i svjedočenja: razgovore vodio Stevo Ostojić*, str 69;

Simić, Pero, *Tito, fenomen stoljeća : prva politička biografija*, Zagreb : Večernji posebni proizvodi, 2009. str. 316.

zapravo najveći problem u državi jer su se duboko ukorijenili na visokim rukovodećim mjestima, imaju prevlast u JNA i državnoj sigurnosti. Kardelj je bio upoznat s time da se rukovodstvo Srbije slabo, tek prividno bori protiv velikosrpskog nacionalizma. Apelirao je na hrvatsko partijsko rukovodstvo da smiri stanje u Hrvatskoj kako bi se SKJ mogao izboriti sa Srbima. Hrvatsko partijsko rukovodstvo nije se željelo odreći svojih interesa čime bi ponovno raslo nezadovoljstvo. Miko Tripalo zaključuje da je na osnovu tog razgovora Kardelj predložio Titu da smijeni hrvatsko partijsko rukovodstvo jer svojim zahtijevanjima izazivaju velikosrpske tendencije. Osim toga, kao što je i ranije već spomenuto; strahovao je od nagodbe između Hrvatske i Srbije jer je smatrao da bi se time Slovenija našla u neravnopravnom položaju.⁹⁸

Tito je pozvao hrvatsko rukovodstvo na sastanak u Karadorđevo tijekom 30. studenog i 1. prosinca gdje je većina podržala S. Dabčević-Kučar i Tripala. Osim toga, i u CK SKH S. Dabčević-Kučar i Tripalo imali su većinsku podršku (65 naprama 25 članova).⁹⁹ Rasprave su dugo trajale; Tito je 16 sati razgovarao s rukovodstvom Hrvatske gdje mu je svaki član iznosio svoja stajališta. Savka Dabčević-Kučar govorila je o pozitivnim stvarima i branila je dotadašnje zahtjeve u čemu ju je podržao Pero Pirker. Tito je vidno bio nezadovoljan s hrvatskim partijskim rukovodstvom te je izjavio da je mislio kako će se njima moći dogovoriti oko svega i da će jedinstveno prihvatiti njegove prijedloge.¹⁰⁰ Može se zaključiti da od tako odanih ljudi nije očekivao toliki otpor prema njemu. I dalje se nadao da će hrvatsko partijsko rukovodstvo popustiti pod pritiskom, ali je na kraju popustio Tito pod pritiskom Kardelja, Bakarića, Srbije, SSSR-a i cjelokupne JNA.¹⁰¹ Miko Tripalo izvještava kako je Titov ugled opadao u Armiji te su mu čak nakon govora u *Esplanadi* prijetili riječima: „Ili ti ili oni“.¹⁰² Tito je hrvatskom partijskom rukovodstvu na kraju sastanka, u ranojutarnjim satima rekao:

„E, sada, ima jedna druga stvar. Ja...ću sutra kazati da ja ne stojim iza vaše politike...ja vam moram otvoreno reći da sam dosta kritike izdržao...zbog onoga što sam ja vama dao podršku...ja mogu i na drugoj strani malo drugačije nastupiti. Što ja mogu sada?“¹⁰³

Time je želio pripremiti hrvatsko partijsko rukovodstvo na ono što slijedi – otkazivanje potpore i opoziv s položaja. Iako je obećao da se neće na TV-u ograditi protiv hrvatskog

⁹⁸ M. Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, str. 203-205;

D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 647, 648.

⁹⁹ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 451.

¹⁰⁰ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 928.

¹⁰¹ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 648, 649.

¹⁰² M. Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, str. 224.

¹⁰³ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 651.

partijskog rukovodstva, Tito je taj isti dan na TV-u izjavio da ukida potporu hrvatskom partijskom rukovodstvu. Savka Dabčević-Kučar zaključuje da je za to bio presudan pritisak Edvarda Kardelja i Vladimira Bakarića koji nisu željeli da se Tito predomisli kao što je to nekoliko puta bio slučaj do sada.¹⁰⁴

Tito je 2. prosinca sazvao Predsjedništvo SKJ, također u Karađorđevu, gdje se razgovaralo gotovo pa isključivo o Hrvatskoj iako to nije bilo planirano. Govor započinje o studentskom štrajku kojeg oštro kritizira kao i Maticu hrvatsku. Studentski štrajk nazvao je „dugo i pomno pripremanom kontrarevolucijom“¹⁰⁵ Osim Tita, hrvatsko partijsko rukovodstvo kritizirali su Branko Mikulić, general Branko Borojević, Dobroslav Ćulaftić i Edvard Kardelj koji je posebno istaknuo Titovu hrabrost. Za razliku od njih, nisu ih otvoreno napadali Marko Nikezić i Latinka Perović jer su znali da se ista sudbina možda sprema i njima te su u svom pokušaju da se Titu „podvuku pod kožu“ osudili srpski nacionalizam i centralizam.¹⁰⁶ Tito je, naravno, svega toga bio svjestan; dan prije izjavio je „da priznaje kako nacionalizma ima i u drugim republikama, ali oni su malo mudriji nego Hrvati pa znaju zamazivati (oči) te će on to isto pokrenuti i za druge republike“.¹⁰⁷ Iz svega toga bilo je jasno kako Tito već ima detaljno razrađen plan što će učiniti s hrvatskim, ali i srpskim partijskim rukovodstvom. Miko Tripalo je, kako on govori u svom djelu, nagovarao S. Dabčević-Kučar, Pirkera i Bijelića da kolektivno i demonstrativno podnesu ostavku. Tome su se protivili Blažević, Crvenkovski i Kavčić koji su znali da će onda i oni brzo biti uklonjeni zbog svoje podrške hrvatskom partijskom rukovodstvu.¹⁰⁸ Na kraju sastanka, Predsjedništvo SKJ zatvorilo je je sjednicu bez konkretnih zaključaka u vezi hrvatskog partijskog rukovodstva.¹⁰⁹

Savka Dabčević-Kučar u svom djelu navodi dva najvažnija razloga zbog kojih im je Josip Broz Tito uskratio potporu. Prvi razlog je taj što je hrvatsko partijsko rukovodstvo iskazivalo pretjeranu političku samostalnost. Nisu bili ovisni o Titu, nego su imali vlastite stavove koje su žestoko branili. Također, često su se uspostavili onome što je od njih tražio npr. uhićenja vođa studenata. Zbog toga je bilo neizbježno da se jednom izravno sukobe što je Tito mogao protumačiti kao napadom na svoju ličnost i vlast. Kao drugi razlog uskrate potpore navodi Titovo očuvanje osobne vlasti što mu je uvijek bilo na prvom mjestu. Kada su se odnosi zaoštrili

¹⁰⁴ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 933, 934.

¹⁰⁵ I. Goldstein, *Hrvatska 1918 – 2008.*, str. 548, 549.

¹⁰⁶ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 942-945.

¹⁰⁷ *Isto*, str. 929, 930.

¹⁰⁸ M. Tripalo, *Hrvatsko proljeće*, str. 232.

¹⁰⁹ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 653.

i kada je vršen veliki pritisak na njega bilo je pitanje „ili ja ili vi“. Savka Dabčević-Kučar navodi i još jedan razlog – manjak pozornosti odnosno popularnosti. Tijekom 1971. godine Savka Dabčević-Kučar i Miko Tripalo stekli su veliku popularnost te se više nisu izgovarale samo parole „Živio Tito!“ nego su se sve češće počele izgovarati parole „Živio Miko! Živjela Savka!“ što je lako moglo zasmetati Titu.¹¹⁰

Hrvatsko partijsko rukovodstvo nakon sjednice u Karadorđevu nastavilo je normalo obavljati svoje dužnosti pa su tako održali sjednicu Centralnog i Izvršnog komiteta. Na sjednici Gradske organizacije grada Zagreba 5. prosinca dobili su podršku većine te nije bilo jasno hoće li ih se smijeniti. U javnosti se stvorila predodžba kako će se možda hrvatski partijski vrh zadržati na svojim pozicijama jer su izrazili podršku Titu te su priznali svoje pogreške.¹¹¹ Centralnom komitetu SKH stižu brojni brzojavi potpore zbog pomutnje koja je nastala, no odmah stiže naređenje da se brzojavi podrške smiju slati samo Titu.¹¹² Oporba je započela akciju koja je trebala rezultirati smjenom hrvatskog partijskog vodstva pošto to nije učinjeno na sastanku u Karadorđevu. Tako su iz *Željezare Sisak* zahtijevali da se hrvatsko partijsko rukovodstvo smijeni kao što je to zahtijevalo i 67 narodnih heroja koji su u svojim pismima izrazili podršku Titu. U međuvremenu, studentski štrajk je prekinut čime se smanjio pritisak za potrebom hitne intervencije.¹¹³

Savka Dabčević-Kučar u svom djelu iznosi tri mogućnosti koje su imali nakon sastanka u Karadorđevu; da pozovu na opći štrajk stanovništva jer su i dalje formalno obavljali svoje funkcije, da se nastave sukobljavati s Titom i frakcijama unutar CK SKH ili da kolektivno podnesu ostavke. Prva mogućnost bila je primamljiva, ali hrvatsko partijsko rukovodstvo bilo je uvjereno da su policijske snage i JNA već u punoj pripravnosti za obračun protiv proljećara. Tito je nekoliko puta prijetio Armijom, a vojnom vježbom *Sloboda 71* dokazao je spremnost i opremljenost vojske. Hrvatski partijski vrh nije mogao riskirati na taj način jer su znali da bi puno ljudi stradalo, možda čak i smrtno, u okršaju s policijom i vojskom. Drugu mogućnost također su isključili jer su bez Titove podrške bili bespomoćni. Na kraju su se odlučili na treću opciju – davanje ostavki koje su već tada, od Tita i ostalih protivnika, bile i očekivane.¹¹⁴

¹¹⁰ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 875-877.

¹¹¹ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 653, 654.

¹¹² S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 953.

¹¹³ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 654;

D. Papuga, *Montirani sudski procesi nakon sloma Hrvatskog proljeća*, str. 16.

¹¹⁴ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 957-960.

Na sastanku Izvršnog biroa CK SKJ 8. prosinca 1971. godine u Karađorđevu, Tito je i formalno zatražio ostavke;¹¹⁵

„Ja sam apelirao na Izvršni komitet CK SK Hrvatske da jedinstveno istupi. Vidim po izvještajima da tog jedinstvenog istupa nema. Znači da treba nešto učiniti; ili da istupe oštro ili da odu.“¹¹⁶

U Beogradu je 9. prosinca održana XXII. sjednica Predsjedništva SKJ nakon koje je Tito pozvao Savku Dabčević-Kučar i Peru Pirkera na razgovor. Sada je osobno od njih zatražio ostavke te je uputio završne kritike:¹¹⁷

„Dozvolili ste ustašama i klasnom neprijatelju da divljaju, izazvali ste rascjep u Partiji Hrvatske. Podržali ste kontrarevoluciju. Zašto se niste zaustavili kad sam od vas to tražio? Vama je do toga bilo kao do lanjskog snijega.“¹¹⁸

Idućeg dana sastaju se s Bakarićem te se dogovaraju da će dati ostavku na 23. sjednici CK SKH (12 i 13. prosinac). Osim S. Dabčević-Kučar i Pirkera, ostavku su odlučili podnijeti i Miko Tripalo, Marko Koprtla, član IK CK SKH te Janko Bobetko, general JNA i član CK SKH.¹¹⁹ Na taj dan, kojeg Savka Dabčević-Kučar naziva „Dan D“ grad je bio blokiran i prekriven policijskim automobilima te je vojska bila u punoj pripravnosti ukoliko izbiju neredi.¹²⁰ Nakon ostavke Savke Dabčević-Kučar, za predsjednika CK SKH odlučivao se između Ivana Gošnjaka, Milke Palninc, Jure Bilića i Josipa Vrhovca. Na kraju je za predsjednicu izabrana Milka Planinc koja se na toj poziciji neće dugo zadržati.¹²¹

¹¹⁵ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 452.

¹¹⁶ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 967.

¹¹⁷ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 452.

¹¹⁸ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 971.

¹¹⁹ Jandrić, Berislav, *Kontroverze iz suvremene hrvatske povijesti : osobe i događaji koji su obilježili hrvatsku povijest nakon Drugoga svjetskog rata knj. 2*, Srednja Europa, Zagreb, 2007. str. 87.

¹²⁰ S. Dabčević-Kučar, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knj. 2*, str. 975-978.

¹²¹ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 453.

7. Uhićenja, progoni i montirani sudski procesi

Zbog smjene hrvatskog partijskog vodstva studenti su planirali prosvjede koji su za cilj imali bojkot 23. sjednice CK SKH. Represivni aparati; policija i vojska bili su spremni intervenirati ukoliko je to bilo potrebno. Sjednica se odvijala u zgradi koja je bila sjedište CK SKH; popularno nazvanim Kockica.¹²² Zgrada je bila potpuno okružena policijom te su svi putevi do nje bili blokirani. Strah od nereda bio je toliki da je bilo angažirano 1700 policajaca iz mnogih središta Javne sigurnosti SRH te iz Bosne i Hercegovine i Srbije. Ipak, nije prošlo bez incidenata; uhićeno je 26 osoba koji su većinom bili studenti. Stanje se nije smirilo niti idućeg dana kada su studenti ponovno započeli masovna okupljanja. Navečer se u znak protesta okupilo oko 5000 ljudi kojima su upućena upozorenja da se razidu. Na kraju dana privedene su 93 osobe protiv kojih su podnesene 32 prekršajne i 3 kaznene prijave dok je ostatak pušten kući. Studentski domovi bili su najveća prijetnja, stoga su stavljeni pod nadzor. Vođe studenata, prorektor Ivan Zvonimir Čičak te predsjednik i podpredsjednik saveza studenata Zagreba Dražen Budiša i Goran Dodig uhićeni su 11. prosinca dok se predsjednik Saveza studenata Ante Paradžik sam prijavio policiji. Na Trgu Slobode 14. prosinca se ponovno okupilo oko 5000 ljudi te su izbili nemiri. Glavne parole su bile; „Milicija ubice“, „Dolje izdajnik Tito“, „Dolje Karađorđevo“, „Dolje Bakarić“. Na kraju dana privedene su 103 osobe dok je 17. prosinca u jednom od studentskih domova privedeno 240 osoba. Ukupno, tijekom nereda bilo je uhićeno 866 studenata od kojih je 475 kažnjeno zatvorom, protjerivanjem iz Zagreba ili novčanom kaznom.¹²³ Na meti nisu bili samo studenti nego i brojni intelektualci, umjetnici, odvjetnici, novinari ili bilo koja javna osoba koja je podržavala proljećare. Masa ljudi dobivala je otkaze i kaznene prijave zbog djela protiv naroda i države, kontrarevolucionarnog djelovanja, nacionalizma i pokušaja rušenja vlasti.¹²⁴ Osim kazni i uhićenja, mnogi listovi i novine bili su zabranjeni pa je tako cijelo uredništvo *Hrvatskog tjednika* podnijelo ostavku. Također, cijeli Izvršni odbor Matice hrvatske podnijelo je ostavku 11. prosinca. Iz vodstva Matice uhićeno je 11 osoba te je godinama kasnije Matica hrvatska izbrisana iz registra društvenih organizacija.¹²⁵

Za Maticu hrvatsku, u razgovoru sa smijenjenim hrvatskim partijskim rukovodstvom, Tito je rekao: „...Matica hrvatska postala vam je paralelna partija koja je danas vrlo snažna. Iz

¹²² Danas Ministarstvo pomorstva, prometa i infrastrukture i Ministarstvo turizma Republike Hrvatske.

¹²³ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 453, 454.

¹²⁴ B. Jandrić, *Kontroverze iz suvremene hrvatske povijesti : osobe i događaji koji su obilježili hrvatsku povijest nakon Drugoga svjetskog rata knj. 2*, str. 87.

¹²⁵ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 455.

njenog krila potječu antisocijalne organizacije koje nisu samo protiv vas i rukovodstva Jugoslavije, nego su protiv jugoslavenske države kao cjeline. Kao što ste vi rekli, oni nisu za ovakvu državu, već za drugu, tipa Pavelića...“¹²⁶

Do travnja 1972. godine iz SK isključen je 741 član koji je bio povezan s nacionalnim pokretom. Partija je provela istragu i nad Savkom Dabčević-Kučar koja je u svibnju 1972. godine isključena iz CK SKJ zajedno s Mikom Tripalom, Perom Pirkerom i Markom Koprtnom. Josip Broz Tito spriječio je da ih se sudski progoni prvenstveno jer nije želio negativan publicitet. Suđenja su bila namještena te se unaprijed znalo tko će biti osuđen i na koliko godina. Oni koji u pravosudnom sustavu nisu željeli raditi po toj direktivi bili su otpušteni.¹²⁷ Mnogo ljudi je emigriralo u druge zemlje kako bi izbjegli uhićenja i robiju. Od 16 000 ljudi koji su emigrirali u Njemačku, 10 000 ih je bilo Hrvata.¹²⁸

Na Drugoj konferenciji SKJ u Beogradu (25. – 27. siječnja 1972.) Tito je govorio:

„Ja moram, da odam priznanje drugovima iz Hrvatske (Bakarićeva frakcija) koji su ovdje podnosili izvještaj da su se dobro prihvatili posla...Oni za koje istraga dokaže da su napravili krivično djelo – moraju biti sudski kažnjeni. Za koje se dokaže da su šurovali s nekima izvana treba ih optužiti za veleizdaju i izvesti pred sud. Ali to mora biti dokazano...“¹²⁹

Govori o tome kako treba istražiti i dokazati, a zatim suditi onima koji su izdali Jugoslaviju. Taj govor razlikuje se od onoga u Karađorđevu održanog ni dva mjeseca ranije (2. prosinca 1971.) kada je Tito izjavio kako se suci ne trebaju držati zakona „kao pijan plot“. ¹³⁰ Time je indirektno rekao da ne treba cjepidlačiti nego suditi onima za koje se već unaprijed zna da su krivi. Želio je stvoriti privid istrage i pravednog suđenja kako bi u javnosti opravdao sva ta uhićenja i emigraciju. U razdoblju od 1950. do 1990. godine policijska i sudska represija u Jugoslaviji bile su najjače 1972. godine; 1969., 1970. i 1971. godine bilo je 1449 krivičnih djela, dok ih je u šest mjeseci 1972. godine bilo 3606 i to najviše u Hrvatskoj. Prema Miku Tripalu, nakon sloma hrvatskog partijskog rukovodstva, SKH napustilo je ili je smijenjeno oko 50 000 članova dok Savka Dabčević-Kučar piše o broju od oko 70 000 članova.¹³¹

¹²⁶ B. Jandrić, *Kontroverze iz suvremene hrvatske povijesti : osobe i događaji koji su obilježili hrvatsku povijest nakon Drugoga svjetskog rata knj. 2*, str. 104.

¹²⁷ Ivo. Goldstein, *Hrvatska 1918 – 2008.*, str. 550, 551.

¹²⁸ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 458.

¹²⁹ B. Jandrić, *Kontroverze iz suvremene hrvatske povijesti : osobe i događaji koji su obilježili hrvatsku povijest nakon Drugoga svjetskog rata knj. 2*, str. 93, 94.

¹³⁰ Z. Radelić, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, str. 459.

¹³¹ D. Bilandžić, *Hrvatska moderna povijest*, str. 655, 656.

8. Zaključak

Jugoslavija 60-ih godina bitno se razlikuje od Jugoslavije 40-ih ili 50-ih godina 20. stoljeća. S vremenom se Jugoslavija sve više počela približavati Zapadu na gospodarskom, ekonomskom i društvenom planu. Državni partijski vrh uvidio je da se država može razvijati samo ako podupiru politiku samoupravljanja i neki oblik privatnog vlasništva. Na početku je odmah bio jasno da treba težiti federalizmu i konfederalizmu zbog brojnih nacija koje su tvorile Jugoslaviju. Neke nacije su se i odupirale takvim promjenama jer se to kosilo s njihovom stoljetnim težnjama od kojih bi morali odustati ukoliko se dopusti veći autoritet pojedinim republikama. Josip Broz Tito kao kulturna ličnost Jugoslavije nije želio da njegova država postane još jedan satelit SSSR-a, isto tako nije želio dopustiti da se priključi Zapadu, stoga je bio jedan od glavnih pokretača politike nesvrstanih. Između ostalog, to je bio još jedan od načina kako se njegov kult ličnosti razvijao zbog čega je postajao sve popularniji u inozemstvu. Josip Broz Tito bio je svjestan kulta kojeg je izgradio i kojeg su obožavale tisuće ljudi te je i sam u tome uživao. Problem je nastao kada je osim njega i netko drugi počeo izgrađivati svoj kult poput Aleksandra Rankovića koji je postao simbol tajne policije. Aleksandar Ranković bio je druga osoba u Jugoslaviji te se predviđalo da će zamijeniti Josipa Broza Tita nakon njegove smrti. Kako je rastao Rankovićev ugled među narodom, pogotovo među Srbima, postajao je sve veći problem za Josipa Broza Tita.

Sredinom 60-ih godina 20. stoljeća ponovno se rađaju velikosrpske ideje koje su kao prijetnju svojoj ideologiji vidjeli i Josipa Broza Tita. Dio tadašnjeg političkog rukovodstva Srbije i neki visokopozicionirani članovi JNA počinju aktivno raditi na smjeni Josipa Broza Tita. Zbog dobre obaviještenosti, Tito je vrlo dobro znao što se događa te je zbog toga počeo tražiti protutežu srpskom nacionalizmu. Rješenje je pronašao u mladom političkom rukovodstvu Hrvatske koje je predvodila Savka Dabčević-Kučar. Ubrzo je Tito davao punu potporu hrvatskom partijskom rukovodstvu koje je željelo korjenito promijeniti Jugoslaviju. Zbog potpore koje je davao hrvatskom partijskom rukovodstvu, pozornost više nije bila toliko na njemu koliko na mladim političarima koji su ozbiljno počeli ugrožavati centralističke, unitarističke i velikosrpske težnje. Kako je rasla podrška hrvatskom partijskom rukovodstvu tako je i potihom nastajao nacionalni pokret koji će uskoro zahvatiti cijelu državu. Kada su stvari počele izmicati kontroli, ponovno je u centar interesa došao Tito od kojeg se očekivalo da mora intervenirati. Hrvatska je postala gorući problem u Jugoslaviji što nije bilo u interesu Josipa Broza Tita koji je tada shvatio da mora nešto poduzeti. Osim srpskih medija i političara, na Tita

su veliki pritisak vršili visokopozicirani časnici JNA i njegovi dugogodišnji suradnici Edvard Kardelj i Vladimir Bakarić - vođa druge frakcije unutar CK SKH.

Postojao je i međunarodni pritisak; najvažnija je bila telefonska intervencija Leonida Brežnjeva koji je nudio vojnu pomoć. Nekoliko godina ranije Čehoslovačku je okupirala sovjetska vojska te se na ulicama Praga vodio građanski rat. Upravo toga su se bojali Josip Broz Tito i njegovi najbliži suradnici koji nisu željeli doživjeti sudbinu Aleksandra Dubčeka - pokretača praškog proljeća. To je bio još jedan argument protiv hrvatskog partijskog rukovodstva i dodatan pritisak na Tita. Pritisak su dodatno povećali studenti koji su se tijekom 60-ih godina počeli intenzivnije baviti politikom. Tako je nastao studentski pokret koji je sve više izmicao kontroli hrvatskom partijskom rukovodstvu. Tijekom 1971. godine hrvatsko partijsko rukovodstvo više puta je apeliralo na studente da se smire i da obustave štrajk, ali pokušaji su bili uzaludni. Svaka komunistička vlada strahovala je od štrajka radnika koji su se skoro pa priključili studentima. Tada je bilo posve jasno da se mora nešto učiniti i da netko mora intervenirati. Tito je od hrvatskog partijskog rukovodstva zatražio uhićenja vođe studenata što su Savka Dabčević-Kučar i Pero Pirker odmah odbili. Nakon što je hrvatsko partijsko rukovodstvo odbilo poslušnost Josipu Brozu Titu, više nije bilo povratka te se tada znalo da ih se mora smijeniti. Odlučili su dati ostavke nakon čega su uslijedila isključenja iz SKJ. Hrvatsko proljeće nasilno je ugušeno uhićenjima, progonima i montiranim sudskim procesima. Tisuće ljudi je emigriralo kako bi se spasilo od dugogodišnjeg zatvora. Mnogi listovi i novine bili su zabranjeni te je razvoj kulture u Hrvatskoj bio spriječen.

9. Literatura

1. Artuković, Mato, *Presude hrvatskim intelektualcima 1972*. U: *Hrvatska i hrvatsko proljeće 1971 – zbornik radova*, Matica hrvatska, Zagreb, 2017.
2. Bermanac, Nikola, *Hrvatsko proljeće*, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Odsjek za povijest, Zagreb, 2018.
3. Bilandžić, Dušan, *Hrvatska moderna povijest*, Golden marketing, Zagreb, 1999.
4. Bogdanović, Dajana, *Jezična politika u drugoj polovici 20. stoljeća*, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Filozofski fakultet, Odsjek za kroatistiku, Pula, 2016.
5. Dabčević-Kučar, Savka, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knjiga 1*, Interpublic, Zagreb, 1997.
6. Dabčević-Kučar, Savka, *71 : hrvatski snovi i stvarnost knjiga 2*, Interpublic, Zagreb, 1997.
7. Dragosavac, Dušan, *Zbivanja i svjedočenja: razgovore vodio Stevo Ostojić*, Globus, Zagreb, 1985.
8. Goldstein, Ivo, *Hrvatska 1918 – 2008.*, Europapress holding : Novi Liber, Zagreb, 2008.
9. Goldstein, Ivo, *Kontroverze hrvatske povijesti 20. stoljeća*, Profil knjiga, Zagreb, 2019.
10. Jandrić, Berislav, *Kontroverze iz suvremene hrvatske povijesti : osobe i događaji koji su obilježili hrvatsku povijest nakon Drugoga svjetskog rata knj. 2*, Srednja Europa, Zagreb, 2007.
11. Kriste, Petar, *Nekoliko teza o hrvatskom proljeću*. U: *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije* (Urednik: Tvrtko Jakovina), Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo : Filozofski fakultet : Fakultet političkih znanosti : Pravni fakultet, Zagreb, 2012.
12. Matković, Hrvoje, *Suvremena politička povijest Hrvatske*, Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Policijska akademija, Zagreb, 1999.
13. Mihaljević, Josip, *Liberalizacija 1960-ih godina – podloga hrvatskog proljeća*. U: *Hrvatska i hrvatsko proljeće 1971 – zbornik radova*, Matica hrvatska, Zagreb, 2017.
14. Papuga, Darijan, *Montirani sudski procesi nakon sloma Hrvatskog proljeća*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Odjel za povijest, Zagreb, 2017.
15. Radelić, Zdenko, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991. : od zajedništva do razlaza*, Školska knjiga, Zagreb, 2006.
16. Simić, Pero, *Tito, fenomen stoljeća : prva politička biografija*, Zagreb : Večernji posebni proizvodi, 2009.

17. Šajnović, Luka, *Gospodarska pozadina Hrvatskog proljeća: Zajedničko nastupanje hrvatskog političkog rukovodstva i suvremenog tiska*, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, Odsjek za Povijest, Zagreb, 2019.
18. Šentija, Josip, *Što je zapravo bilo hrvatsko proljeće*. U: *Hrvatsko proljeće 40 godina poslije* (Urednik: Tvrtko Jakovina), Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo : Filozofski fakultet : Fakultet političkih znanosti : Pravni fakultet, Zagreb, 2012.
19. Tripalo, Miko, *Hrvatsko proljeće*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2001.
20. Vrhunec, Marko, *Šest godina s Titom : (1967-1973) : pogled s vrha i izbliza*, Nakladni zavod Globus ; Rijeka : "Adamić", Zagreb, 2001.

Internetski izvori:

1. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=50018> (15.7.2021.)